

Opvoedingsondersteuning voor migranten uit Midden- en Oost-Europa

Praktische adviezen voor gemeenten en instellingen

Inhoud

1	Vanwaar deze handreiking?	3
	Het onderzoek in een notendop	3
2	Migratie uit drie landen – cijfers en motieven	5
	Hoeveel Polen, Bulgaren en Roemenen?	5
	Migratie: tradities in het kort	6
	Wel en niet geregistreerd: de schattingen	7
	Blijvende (?) vestiging en de motieven	7
	Gezinsverband en nageslacht	8
	Waar vestigt men zich?	8
3	De opvoeding bij Polen, Roemenen en Bulgaren	10
	De literatuur en de praktijk	10
	De Polen – Een optimale mix van opvoedstijlen	11
	De Roemenen – Verschillen tussen laag- en hoogopgeleid	14
	De Bulgaren – Patriarchaal en stapeling van risico's	15
4	Risico's voor de opvoeding – specifieke factoren	19
	Woonsituatie: nadelig voor kinderen	19
	Werk ouders: óf te veel, óf juist niet	20
	Taal en toekomstperspectief	21
	Risico's voor de onderwijscarrière	23
	Psychosociale problemen	25
	Negatief imago – ook een risico	27
	Weinig gebruik van voorzieningen	28
5	Waar zoeken de ouders hulp en advies?	29
	Vooraf: onbekend aan beide kanten	29
	Informeel hulp van familie en vrienden	30
	Weinig gebruik van het reguliere aanbod	31
	Drempels en barrières voor het gebruik	33
	Hoe streven instellingen naar meer bereik?	34

6 Naar een beter bereik: risico's, obstakels en praktisch advies	38
Opvoedingsrisico's door de migratie	38
De ondersteuning: bereik en kwaliteit	40
Tien adviezen: geënt en gericht op de praktijk	43
Bijlage 1 Informatie over relevante organisaties	47
Bijlage 2 Geraadpleegde literatuur	51

1 Vanwaar deze handreiking?

Pools kind dreigt hier te ontsporen, luidde de opening van *de Volkskrant* op 23 september 2014. De aanleiding: uit onderzoek van het SCP blijkt dat kinderen van migranten uit Midden- en Oost-Europa in Nederland vaak in gebrekkige omstandigheden leven. ‘Bovendien voelen ze zich hier, vanwege het frequente pendelgedrag van hun ouders, niet thuis. Medewerkers van politie en jeugdzorg constateren dat vooral tieners hierdoor risico lopen te ontsporen.’

Min of meer parallel aan het SCP-onderzoek werkte ook FORUM aan een verkenning. De kernvragen: wat zijn bij gezinnen uit Polen, Bulgarije en Roemenië de belangrijkste opvoedingskwesaties en risicofactoren? In hoeverre worden deze gezinnen bereikt door de bestaande instellingen voor opvoedingsondersteuning? En: hoe is het huidige en (vooral) toekomstige beleid van gemeenten op dit punt? Vanaf 1 januari 2015 hebben de gemeenten de zeggenschap over het hele jeugdbeleid. Dit biedt de kans om opvoedingsondersteuning beter en toegankelijker te maken, ook voor gezinnen uit de drie genoemde landen. Dat kan bijvoorbeeld door de samenwerking tussen scholen, jeugdvoorzieningen en vertegenwoordigers van migranten te versterken. Tegelijkertijd kan de groeiende vraag naar specialistische zorg worden teruggedrongen: door eerder laagdrempelige hulp te

Het onderzoek in een notendop

Eerst zijn feiten en cijfers over Polen, Bulgaren en Roemenen in Nederland verzameld, en is literatuur onderzocht over het thema ‘gezinnen uit Midden- en Oost-Europese landen’. Naast deze deskresearch is een verkenning uitgevoerd naar de situatie in Den Haag, Rotterdam en Noord-Limburg. Hier zijn gesprekken gevoerd met 18 sleutelpersonen, experts van jeugdinstituten en gemeentebestuurders – én er is gesproken met 37 ouders. Van hen kwamen er 25 uit de drie regio’s en 12 uit Schiedam. Met deze verkenning beoogt FORUM een beeld te geven van de risicofactoren rond jeugd en opvoeding bij de drie migrantengroepen, alsook van de manier waarop gemeenten en instellingen daarop inspelen – of juist niet. Deze inventarisatie is wellicht niet geheel representatief, omdat de geïnterviewde ouders niet at random zijn gevonden, maar vooral via intermediairs. Ongeveer de helft van de ouders was naar ons idee bovengemiddeld geïntegreerd, zij kunnen als ‘voorlopers’ worden getypeerd. Wij hebben naar hun eigen ervaringen gevraagd, maar ook naar wat zij om zich heen zien in hun eigen gemeenschap, om zo een breder beeld te verkrijgen.

bieden en (daarbij) de eigen kracht van zelforganisaties en lokale intermediairs te benutten. Zij kunnen belangrijk bijdragen aan een vroegtijdige aanpak van opvoedingsproblemen.

Wat is bij de transitie van het jeugdbeleid nodig om de opvoedingsondersteuning en hulp aan gezinnen uit Midden- en Oost-Europa zo goed mogelijk te laten aansluiten op deze doelgroep, en zo effectief mogelijk te laten zijn? Dat was de centrale onderzoeksvraag. Als antwoord vindt u in deze ‘publieksversie’ van het rapport, aan het slot, tien praktische adviezen. Deze zijn gebaseerd op conclusies uit gesprekken met professionals van instellingen, lokale intermediairs, gemeentebtenaren én 37 ouders uit Polen, Roemenië en Bulgarije. De conclusies en adviezen zijn dus 100% op de praktijk geënt.

Poolse winkel in Weert.

Foto: *Rekha Ramsaran*

2 Migratie uit drie landen – cijfers en motieven

Voordat we naar de opvoeding en risicofactoren kijken, schetsen we eerst een kort beeld van de omvang, migratiemotieven en vestigingspatronen. Om hoeveel migranten gaat het – officieel én niet-geregistreerd – en wat is het aandeel kinderen? Waarom of waarvoor komt men naar Nederland? Is er de intentie om hier te blijven, of keert men na enige tijd weer terug? En: waar vestigen Polen, Bulgaren en Roemenen zich vooral in het land?

Hoeveel Polen, Bulgaren en Roemenen?

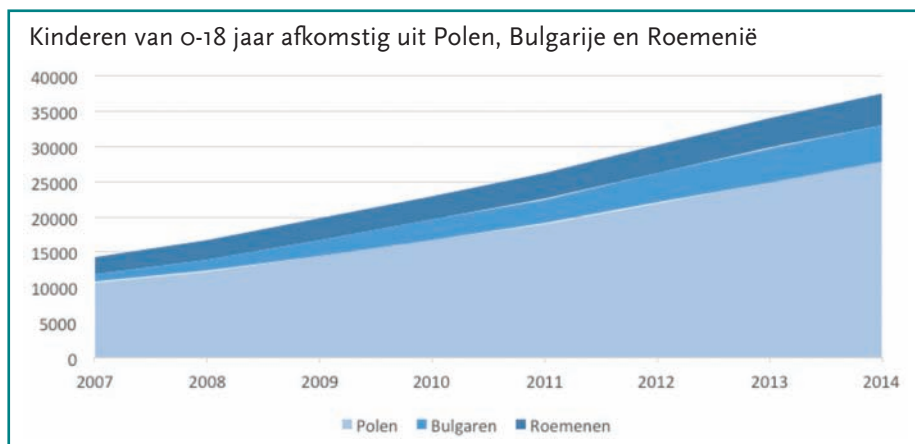
Op 1 januari 2014 woonden er in Nederland 123.000 Polen, ruim 21.000 Bulgaren en bijna 19.000 Roemenen. Let wel: het gaat hier om de geregistreerden. Er zijn echter ook veel niet-geregistreerde migranten uit deze landen (zie verderop onder het kopje 'Wel en niet geregistreerd: de schattingen').

In totaal gaat het officieel dus om 163.000 migranten uit de drie landen. Van hen zijn er ongeveer 37.500 onder de 18 jaar. Verreweg de meeste kinderen zijn van Poolse afkomst: 28.000. Verder blijkt uit CBS-cijfers (zie tabel 1) dat van de

TABEL 1

Polen, Bulgaren en Roemenen in Nederland, naar leeftijd, in 2007 – 2014						
	Polen		Bulgaren		Roemenen	
Jaar	Totaal	0-18 jaar	Totaal	0-18 jaar	Totaal	0-18 jaar
2007	51339	10760	4582	1094	9374	2357
2008	58853	12298	8835	1626	11392	2725
2009	68844	14498	12755	2222	13036	2986
2010	77178	16728	15056	2855	14259	3297
2011	87323	19095	16961	3434	15785	3604
2012	100775	22062	19745	4177	16987	3967
2013	111121	24928	20754	4864	17807	4208
2014	123003	27904	21153	5139	18740	4467

BRON: CBS Statline juli 2014

FIGUUR 1

BRON: CBS Statline 2014

Uit figuur 1 valt af te lezen dat het aantal minderjarigen in de drie migrantengroepen geleidelijk is toegenomen van 14.211 in 2007 naar 37.510 in 2014.

geregistreerde Bulgaren en Roemenen ongeveer een kwart minderjarig is: ruim 5.000 resp. 4.500. Als we uitgaan van gemiddeld twee kinderen per gezin, betekent dit dat vanuit de drie landen ongeveer 19.000 gezinnen zich in Nederland hebben gevestigd.

Migratie: tradities in het kort

De immigratie van Polen is sterk gestegen de laatste jaren, maar niet geheel nieuw. Al na de Tweede Wereldoorlog vestigden de eerste Polen zich in Nederland. Vóórdat Polen lid werd van de Europese Unie, was er vrijwel alleen gezinsmigratie vanuit dat land – in de jaren negentig bekend als de ‘Poolse bruiden’. Tot 2004 ging het om zo’n 1.000 Poolse immigranten per jaar. Na 2004 komen er arbeidsmigranten, maar ook gezinsleden die zich bij in Nederland werkende Polen voegen. In 2010 is de samenstelling: 70% arbeidsmigrant en 20% gezinsmigrant. Van de bij gemeenten ingeschreven Polen is een kwart in Nederland geboren. Dit zijn voor een deel kinderen van de in Nederland verblijvende ‘Poolse bruiden’, deels kinderen van nieuwe migranten.

Bulgaren hebben geen traditie van migratie naar Nederland; de aantallen liggen dan ook veel lager. De gezinsmigratie nam toe van 130 in 2006 tot 1.300 in 2011. Toch is ook van de Bulgaren nog altijd 12% in Nederland geboren; voor het merendeel gaat het om zeer jonge kinderen.

Overigens: Roemenen en Bulgaren mogen pas sinds 2014 zonder visum naar Ne-

derland komen. Degenen die zich vanaf 2007 hier hebben gevestigd, zijn veelal kennismigrant of werknemer bij een multinational. Daarnaast hebben de afgelopen zeven jaar grote aantallen Roemenen en Bulgaren zich illegaal gevestigd.

Wel en niet geregistreerd: de schattingen

Naast de ongeveer 163.000 geregistreerde inwoners uit Polen, Bulgarije en Roemenië is er ook een groot aantal niet-geregistreerden. EU-migranten die hier minder dan zes maanden verblijven, hoeven zich niet in te schrijven in de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA). Zij schrijven zich wel in bij de RNI (registratie niet-ingezetenen) voor een sofnummer, maar dat is niet gekoppeld aan de GBA. Van der Heijden¹ schat het totale aantal migranten uit de drie landen, dus geregistreerd én niet-geregistreerd, in 2010 tussen 322.000 en 366.000. Het aantal geregistreerden in de GBA en de polisadministratie van het UWV (het werknemersbestand) was samen ongeveer 182.000. Het werkelijke aantal zal in 2010 dus ergens tussen 182.000 en 366.000 gelegen hebben.

De aantallen niet-geregistreerde Polen en Bulgaren zijn volgens schattingen tussen 2008 en 2010 afgenomen: van resp. 55.000 naar 39.000 en van bijna 34.000 naar 25.000. Het aantal niet-geregistreerde Roemenen daarentegen is in die periode naar schatting substantieel gegroeid: van ruim 44.000 naar 69.000. Geschat wordt dat 77% van de Polen, 36% van de Bulgaren en 45% van de Roemenen in 2010 geregistreerd stond.² Het aantal Roemenen in Nederland bedroeg in 2010 officieel 14.259. Het werkelijke aantal (inclusief niet-geregistreerden) ligt naar schatting tussen 23.000 en 30.000.³

Onder de niet-geregistreerden uit de drie landen zijn zeker ook gezinnen met kinderen. Uit ons veldonderzoek zijn signalen gekomen dat vooral Bulgaarse gezinnen vaak niet geregistreerd staan bij de GBA. De gevolgen daarvan komen verderop aan de orde.

Blijvende (?) vestiging en de motieven

Van de geregistreerde Poolse immigranten die in de periode 2000-2009 naar Nederland kwamen, is inmiddels bijna 60% weer vertrokken. Dit aandeel is iets kleiner dan onder de Spaanse en Italiaanse immigranten in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw, maar beduidend groter dan onder Turken en Marokkanen die in die tijd naar Nederland kwamen. Anders dan onder deze

1 Heijden, P.G.M. van der, M. Cruyff en G. van Gils (2013)

2 SCP (2013)

3 Korf, D.J., e.a. (2011)

beide groepen is van grootschalige gezinshereniging onder Poolse immigranten (vooralsnog) geen sprake.

Onder de recent geïmmigreerden is arbeid het belangrijkste motief om naar Nederland te komen; het gezin staat op grote afstand op de tweede plaats. Daarna volgen op kleine afstand studie en 'overig'.

Roemenen schatten zelf de kans dat zij hier over een jaar nog zijn gemiddeld op 72%, over vijf jaar op 50% en de kans op permanente vestiging op 38%. Roemenen komen voornamelijk naar Nederland om te werken (52%). Ze verrichten vooral ongeschoolde seizoensarbeid, maar er zijn ook veel hoogopgeleiden.

Driekwart van de Roemenen in het Nederlandse bevolkingsregister behoort tot de eerste generatie. De groei zit vooral in jongvolwassenen, blijkt uit cijfers van 2010.⁴

Gezinsverband en nageslacht

De helft van de recent gemigreerde Polen woont in gezinsverband. Bij de Bulgaren is dat een derde, het betreft vooral de laagstopgeleiden (alleen basisonderwijs). Van de Bulgaren woont een kwart alleen: dit zijn vooral studenten.⁵ De meeste recente arbeidsmigranten die een partner hebben, leven daar ook mee samen. Van de recent gemigreerde Polen woont 80% met een Poolse partner in Nederland. Bij de Bulgaren geldt dit voor 76%. Bij slechts 10% van de Polen en 15% van de Bulgaren die een partner hebben, woont deze nog in het herkomstland. Een klein deel verwacht dat hun partner alsnog naar Nederland komt. Zowel voor de Polen als Bulgaren geldt dat de gezinsvormende migratie is voltooid. Van de Polen en Bulgaren die naar Nederland migreerden, heeft de helft kinderen. Van de Polen met kinderen heeft 45% minstens één kind dat in het herkomstland woont, net als bij de Bulgaren. Kijken we naar de héle groep recent gemigreerden, dan woont er van een op de vijf Polen en van een op de vier Bulgaren nageslacht in het land van herkomst. De leeftijd van die kinderen ligt bij Polen voor 57% tussen 4 en 18 jaar en voor 14% tussen 0 en 4 jaar. Bij Bulgaren is dat respectievelijk 75% en 32%.

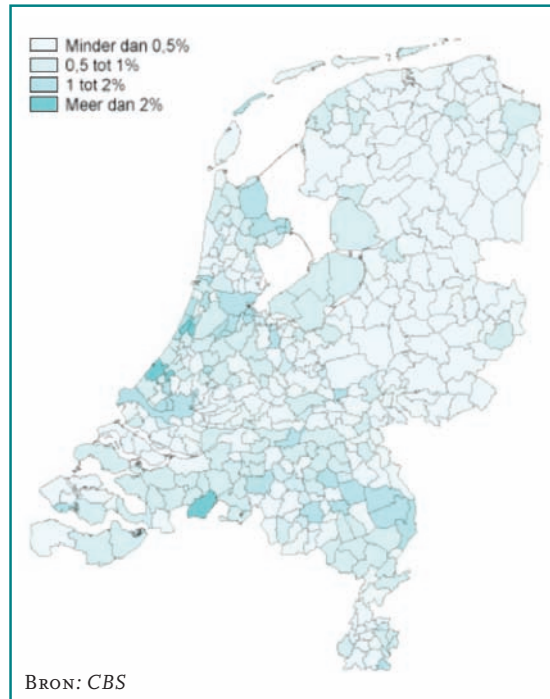
Waar vestigt men zich?

Er zijn geen aanwijzingen dat het vestigingspatroon van migranten uit Midden- en Oost-Europa in Nederland tussen 2008 en 2010 belangrijk gewijzigd is. De

⁴ Korf, D.J., e.a. (2011)

⁵ Tussen Bulgaren is een groot verschil in migratiemotieven. Etnische Bulgaren komen voor de helft voor werk andere helft voor studie. 24% van de Bulgaren die korter dan drie jaar in Nederland verbleven, verblijven hier voor studie.

belangrijkste woonregio's voor alle groepen blijven Haaglanden, Rotterdam-Rijnmond, Amsterdam-Amstelland en Midden- en West-Brabant, waarbij de laatste twee stuwertje wisselen in de jaarlijkse top 3. Amsterdam-Amstelland is vooral een belangrijke regio voor Roemenen, en in iets mindere mate voor Bulgaren. Midden- en West-Brabant en Noord-Limburg zijn weer belangrijker voor Polen. Deze patronen gelden zowel voor geregistreerden als niet-geregistreerden.⁶ Het aandeel is over het algemeen wat groter in land- en tuinbouwgebieden.

De grootste concentraties

De Noord-Brabantse gemeente Zundert heeft met 3% relatief het grootste aandeel van migranten uit dit deel van Europa in haar bevolking. Daarna volgt Den Haag met 2,5%. Ook in Lisse en Noordwijkerhout komt iets meer dan 2% van de bevolking daar vandaan. In Aalsmeer en Maasdriel ligt dat aandeel net onder de 2%.⁷ In Noord-Limburg wonen in tien gemeenten bij elkaar ongeveer 20.000 arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europese landen. Op de Noord-Veluwe wonen er naar schatting 2.500 tot 3.000, deels in vakantieparken.⁸ Den Haag schatte in 2010 zo'n 30.000 mensen uit de genoemde landen onder zijn inwoners te hebben, en Rotterdam zo'n 22.000 (wel en niet geregistreerd samen). Polen vestigen zich het vaakst in: Den Haag, Rotterdam, Vlaardingen, Amsterdam, Eindhoven en Noord-Limburg. Voor Bulgaren is de volgorde: Den Haag, Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Groningen. Roemenen vindt men veelal in de regio's Amsterdam en Rotterdam. Andere steden die genoemd worden als 'Polen-gemeenten' en 'Bulgaren-gemeenten', zijn Maasdriel, Katwijk, Aalsmeer en Venray.⁹

⁶ Heijden, P. G.M. van der, M. Cruyff, G. van Gils (2013)

⁷ CBS (2011)

⁸ Bron: www.flexwonenarbeidsmigranten.nl

⁹ CBS (2011)

3 De opvoeding bij Polen, Roemenen en Bulgaren

In hoeverre vragen migranten uit Midden- en Oost-Europese landen om een ander soort opvoedingsondersteuning dan Nederlanders? En dus: op welke punten dienen instellingen hun aanbod en benadering aan te passen? Om dat te kunnen bepalen, vroegen we allereerst aan de ouders hoe zij tegen opvoeden aankijken. Ook werden professionals over hun ervaringen gepolst. En vooraf sloegen we er steeds de vakliteratuur op na.

De literatuur en de praktijk

Hoe gaat opvoeden in Poolse, Roemeense en Bulgaarse migrantengezinnen? Uit ons bureauonderzoek blijkt dat er slechts beperkt studies zijn verricht naar de opvoeding in gezinnen uit Midden- en Oost-Europa – en dan nog vooral internationaal. Een algemeen beeld dat naar voren komt: bij de gemiddelde opvoeding in Polen, Bulgarije en Roemenië zou de nadruk meer liggen op gehoorzaamheid en respect dan in Nederland.¹⁰

Uit de interviews wordt duidelijk dat de manier van opvoeden vele overeenkomsten heeft met die in Nederland, maar dat er zeker ook verschillen zijn. In Nederland hebben de kinderen meer invloed: ze mogen meebeslissen, over wat ze eten bijvoorbeeld. Bij Bulgaren, Polen en Roemenen staan de wensen van de kinderen niet voorop. De opvoeding is er minder dan bij Nederlanders gericht op de individuele ontwikkeling van het kind. Kinderen hebben meer verplichtingen, zoals boodschappen doen en op jongere broertjes en zusjes passen. De familie als geheel is belangrijker dan het individuele kind.

Volgens de respondenten zijn veel laagopgeleide ouders wel lief voor hun kinderen, maar hebben zij de neiging hen verbaal hard en soms vloekend toe te spreken. Wat ook vaak te beluisteren valt: als ouders hun kinderen vanwege het (vele) werk weinig zien, hebben ze een probleem met grenzen stellen. ‘Nee’ zeggen blijkt dan moeilijk voor hen.

We zetten hierna de bevindingen uit deskresearch en die uit de interviews met ouders en professionals bij elkaar. Daaruit komt een ‘gemiddeld beeld’ per groep naar voren, maar uiteraard bestaan er onderling verschillende visies op opvoeding en passen de nodige nuanceringspunten.

¹⁰ Distelbrink M., e.a. (2012)

De Polen – Een mix van twee opvoedstijlen

DE LITERATUUR: MOEITE MET GROTERE VRIJHEID

De opvoeding in Poolse gezinnen is hiërarchischer dan in autochtone gezinnen. Kinderen worden gezagsgetrouw en gedisciplineerd opgevoed. De Nederlandse opvoeding wordt – in vergelijking met de Poolse – vaak gezien als liberaal, gemakkelijk en ‘los’.¹¹ De ouders staan voor een moeilijke keuze: voeden zij hun kinderen op naar normen die in het herkomstland gelden, of naar die in Nederland? Men heeft moeite met de overgang naar een grotere vrijheid voor kinderen, vooral omdat het verblijf in Nederland vaak niet zeker is. Veel Poolse migranten onderhouden intensief contact met familie die achterblijft in het herkomstland, maar zijn ook gericht op een toekomst in Nederland. Dat is zeker het geval als zij kinderen hebben die hier hun weg vinden. Voor een deel blijven ouders ook in hun nieuwe thuisland de verbinding zoeken met de Poolse cultuur. Dat gebeurt bijvoorbeeld door naar een eigen kerk te gaan, maar ook via Poolse schooltjes waar kinderen leren over hun oorspronkelijke taal en cultuur.

Meer geëmancipeerd

In beginsel zijn het de moeders die in Oost-Europa, dus ook in Polen, de zorg voor de kinderen en de opvoeding op zich nemen. Hooggeschoolden delen huishoudelijke taken vaker dan laaggeschoolden. Wel blijft de opvoeding bij hogeropgeleiden méér het domein van moeders. Toch valt ook te lezen dat vrouwen uit Oost-Europese landen meer geëmancipeerd zijn dan autochtone vrouwen in Nederland: zij zijn meer gewend buitenshuis te werken en hun kinderen naar de crèche te brengen. Poolse volwassenen blijken positief te staan tegenover het idee dat mannen óók voor het huishouden zorgen, en dat vrouwen blijven werken als zij kinderen krijgen. Een inkomen voor meisjes vinden Polen even belangrijk als een inkomen voor jongens.

DE INTERVIEWS: DEALEN MET VERSCHILLENDE SYSTEMEN

De meeste Poolse ouders en intermediairs vinden dat Nederlandse kinderen anders worden opgevoed dan Poolse kinderen. In de Nederlandse opvoeding praten ouders meer met hun kinderen, leren hen om in zichzelf te geloven, zelfvertrouwen op te bouwen. In Polen is er meer discipline, zo komt naar voren; kinderen krijgen eerder een corrigerende tik als ze niet luisteren. Veel vrouwen werken buitenshuis, leert de literatuur, maar er zijn ook veranderingen. Steeds meer Poolse moeders kiezen ervoor bij hun kind te zijn, blijkt uit

11 Distelbrink, M., e.a. (2012)

de interviews. Ook worden zij, vanwege de recessie, de laatste tijd vaker dan voorheen ontslagen na een zwangerschaps- en bevallingsverlof en zijn zij dáárdor meer bij hun kind. Aan de ene kant is dat ontslag natuurlijk vervelend, maar voor sommige moeders is het ook een aanleiding om thuis bij de kinderen te blijven. Als dat financieel haalbaar is, geeft het wel meer rust in het gezin.

Een Poolse moeder uit Den Haag:

“Kinderen moeten doen wat de ouders zeggen. En met een snotneus laten lopen, dat doen moeders in Polen niet, het moet netjes zijn.”

Beste van twee werelden

Poolse ouders, zowel vaders als moeders, worden beïnvloed door de Nederlandse opvoedingsstijl. Zo is de autoritaire opvoedingsstijl – die je vooral ziet als vader alleen kostwinner is – aan het verdwijnen. Vaders gaan bijvoorbeeld in het weekend vaker dingen met hun kinderen doen,

zoals naar het park of zwemmen. Bij de respondenten die al langer in Nederland verblijven, zie je dat zij allemaal een mix van opvoedingsstijlen hanteren. Een Poolse moeder uit Den Haag, bijvoorbeeld, zegt het beste van de twee werelden te combineren. Het goede van de Poolse opvoeding vindt zij dat er wat minder strak wordt vastgehouden aan tijd en regels, en het goede van de Nederlandse opvoeding is dat kinderen mogen meebeslissen over bepaalde zaken.

Familie en school van belang

In Polen speelt de familie een belangrijke rol in de opvoeding, sterker dan in Nederland. Opa en oma zijn er bijvoorbeeld direct bij betrokken. Daarnaast neemt de school als het ware een deel van de opvoeding over. In Polen heeft de leerkracht veel gezag en respect. In Nederland heeft de school niet diezelfde, gedeelde verantwoordelijkheid voor de opvoeding. In dat opzicht ervaren de ouders het opvoeden hier als zwaarder. Ze hebben het gevoel dat ze er in Nederland alleen voor staan, hebben te maken met twee verschillende systemen. De vrijere

Een Poolse moeder uit Rotterdam:

“In Polen is meer discipline. Kijk, voor de kinderen zorgen, dat ze te eten hebben, is heel gemakkelijk in Nederland. Je gaat naar je werk of krijgt een uitkering. Maar als het om opvoeden gaat, is het hier moeilijker. Want ik ben nog van de oude stempel. En mijn oudste kind is opgevoed in Polen. Daar is het gebruikelijk dat je je kind een tik geeft als het niet luistert. Maar dat durf ik hier niet. Ik ben bang dat mensen dan denken dat ik mijn kinderen misbruik. Als ik op straat loop met mijn kind, moet ik goed uitkijken als ik haar wil corrigeren. Want hier is het anders dan in Polen. Kinderen mogen hier ook meer.”

Een moeder uit Rotterdam:

“Het is mij opgevallen dat de andere kinderen hier vaak vloeken op straat. Zo zijn mijn kinderen niet opgevoed. Ze hebben het thuis niet gehoord, dus kunnen ze het ook niet nadoen.

Het moeilijkste is nu achter de rug. Dat was het verschil in cultuur. Poolse kinderen in de puberleeftijd die in Nederland komen, hebben het idee dat alles mag. Er is te veel vrijheid, en tijdens de puberteit levert dat problemen op. De kinderen krijgen in Nederland ook weinig huiswerk, terwijl zij in Polen juist véél kregen. Ik vond het eerst moeilijk om mijn kinderen de vrijheid te geven die er in de Nederlandse opvoeding is. Maar de Nederlandse manier van opvoeden is wel zonder stress. Ik vind het belangrijk om zo Nederlands mogelijk te zijn, dus neem ik langzaam alles over van de Nederlandse opvoeding.”

omgangsnormen en grotere ruimte die kinderen hier op school krijgen, botsen volgens de ouders met de Poolse opvoeding en cultuur. Als voorbeelden noemen ze: onderuitgezakt zitten, vuil op de grond gooien, binnenshuis met schoenen aan lopen, veel vloeken en het gebruik van alcohol en drugs.

Ouders hechten aan de eigen manier van opvoeden die zij vanuit Polen hebben meegekregen, en vinden het moeilijk om hun kinderen de vrijheid van de Nederlandse opvoeding te geven. Ouders worstelen hiermee, en de ene ouder gaat er strikter mee om dan de andere.

Zwaarder én minder zwaar

Veel Poolse ouders werken en maken lange dagen. Kinderen worden dan vaak door familieleden of vrienden opgevangen. Volgens respondenten spelen er in relatief veel Poolse gezinnen alcoholproblemen, die met (huiselijk) geweld en risico's voor de kinderen gepaard gaan.¹²

Ouders ervaren de opvoedingssituatie door de migratie zwaarder dan in het land van herkomst, maar tegelijkertijd is die minder zwaar omdat ze in Nederland werk en inkomen hebben.

Een moeder uit Rotterdam:

“Mijn zoon twijfelt wel eens wat goed is. Want er zit verschil tussen wat ik zeg en wat op school wordt gezegd. Hij wil de leuke dingen, de gekke dingen die op school mogen ... en zonder straf. Thuis lever ik als moeder commentaar. Op school mogen de kinderen onderuitgezakt zitten, maar dat wil ik als moeder niet. Ik vind het moeilijk om daarmee om te gaan. Daarom vraag ik mezelf af of ik te streng ben. Ik heb met twee systemen te dealen.”

¹² Uit het interview met het Centrum van Jeugd en Gezin in Charlois, Rotterdam.

Daardoor kunnen ze de kinderen beter onderhouden dan in Polen en ze een beter perspectief qua opleiding en baan te bieden. De ouders proberen hun kinderen hierin zo goed mogelijk te begeleiden.

De Roemenen – Verschillen tussen laag- en hoogopgeleid

DE LITERATUUR: OPVOEDING BIJ ROMA VERSCHILT MÉÉR

Onder de Roemenen in Nederland zijn drie groepen te onderscheiden: hogeropgeleide kennismigranten, laagopgeleiden en Roma. In vergelijking met Polen en Bulgaren zijn Roemeense arbeidsmigranten vaak hoogopgeleid: liefst 38% van de Roemeense respondenten is academisch geschoold.¹³

De visie van Roemeense Roma op de opvoeding verschilt méér van de (gemiddelde) Nederlandse visie dan die bij andere Roemenen. Een deel van de ouders houdt hun leerplichtige kinderen thuis. Vooral Roma-meisjes in het voortgezet onderwijs verlaten nogal eens voortijdig de school: in verband met de lage huwelijksleeftijd en de prioriteit die bij de huwelijksverplichtingen ligt.¹⁴

In Roemeense gezinnen met minder inkomen moeten ouders vaak allebei werken, waardoor de kinderen op zichzelf aangewezen zijn. Vrouwen waren in Roemenië gewend buitenshuis te werken en de kinderen naar de opvang te brengen, maar in Nederland is dat te duur. Overigens blijven moeders met goed verdienende echtgenoten ook eerder thuis bij de kinderen.

DE INTERVIEWS: GEZAG EN CONTROLE VS. VRIJHEDEN

Er is een verschil in opvoeding tussen laag- en hoogopgeleide Roemenen, komt uit de interviews naar voren. De laagopgeleiden hebben meer kinderen, en deze moeten meer klussen doen in het huishouden. Geld verdienen is prioriteit nummer 1: men is aan het overleven. Voor de hoogopgeleiden daarentegen is onderwijs heel belangrijk.

Ouders zijn streng, er is gezag en controle. In Roemenië is de opvoeding betrekkelijk grof en autoritair, zelfs bij hogeropgeleiden, zeggen meerdere ouders. Wat hen vooral zorgen baart, is de toekomst van de kinderen, de vrijheden in Nederland. Ouders vinden de Nederlandse opvoeding vaak te vrij. Drugs- en alcoholgebruik zijn zorgpunten, zo blijkt. Ook het systeem van gezondheidszorg is anders dan in het land van herkomst. In Nederland word je vaker afgescheept met paracetamol en 'kijk het nog even aan'. In Roemenië is meer aandacht voor kwalen, je krijgt er gespecialiseerde zorg en 'echte medicijnen als antibiotica'.

13 Snel e.a. (2013)

14 Korf, D.J., e.a. (2011)

Dit heeft tot gevolg dat mensen vaker direct naar de EHBO gaan, een second opinion vragen (al dan niet in het herkomstland) of teruggaan naar Roemenië.

De Bulgaren – Patriarchaal en stapeling van risico's

DE LITERATUUR: NIET ALTIJD VEILIG KLIMAAT VOOR KINDEREN

In gezinnen uit Zuid-Bulgarije is het vaak de vader die de beslissingen neemt. De grootfamilie is in het gezin naar verhouding belangrijk. De opvoedingscultuur is vergelijkbaar met die van Turkse migranten in Nederland. Bulgaarse gezinnen in Nederland zijn vaak Turkstalig, afkomstig uit het grensgebied met Turkije. Deze gezinnen hebben veel contact met Turkse migranten in Nederland. Een deel van de (Turkstalige) Bulgaren in Nederland kan gerekend worden tot de Roma, volgens Jorna¹⁵ ongeveer 12%. De Roma uit Bulgarije zijn in meerderheid 'Turkstalige zigeuners' uit oostelijk en centraal Bulgarije. Zij proberen los te komen uit de wurggreep van de krediethandelaren, weg te komen uit 'de zigeunerwijk' en een betere bestemming te vinden via informele Turkse contacten – in de bouw, de schoonmaakbranche of desnoods de krantenverkoop. Volgens Jorna is het hoogste percentage Roma onder Bulgaren te vinden in de regio Rotterdam (ongeveer 20%). De opvoedingssituatie heeft soms te leiden onder de zwakke maatschappelijke positie van de ouders. Er zijn relatief veel niet-geregistreerden, het wonen en werken kent weinig structuur, en kinderen groeien niet altijd op in een veilig klimaat.

DE INTERVIEWS: VEEL PROBLEMEN EN RISICOFACTOREN

Een verschil met de Nederlandse opvoeding, is dat in de Bulgaarse meer gehoorzaamheid en respect aanwezig zijn, aldus een van de respondenten. Maar veel Bulgaarse ouders die hier wat langer wonen, worden liberaler en accepteren de Nederlandse regels. Er is wel onderscheid tussen groepen Bulgaren, Turkstalige Bulgaren en Roma van Bulgaarse afkomst.

De Turkstalige Bulgaren hebben een goed contact met de Nederlandse Turken. Die vragen ze om hulp, zoals het vertalen van brieven van school. De andere kant van de medaille is dat zij gebruikt of zelfs uitgebuit worden door diezelfde Turken. Die vragen bijvoorbeeld te veel geld voor huisvesting, of betalen te weinig voor klussen. De Bulgaars-Turkse gezinnen wonen vaak met velen in een huis, hebben weinig privacy, en worden niet gestimuleerd om Nederlands te leren. De Turkse Nederlanders willen controle houden over de Turks-Bulgaren, zeggen

15 Jorna, P. (2013)

ouders en intermediairs. Zij verkeren vaak in een grijs gebied: ze zijn niet-geregistreerd, verhuizen regelmatig en hebben geen vast inkomen. Dat is voor kinderen zeker geen optimale situatie.

Een Bulgaarse moeder uit Rotterdam:

“Er is bij Bulgaren meer gehoorzaamheid en respect. In Bulgarije hoor je kinderen in de winkel niet zeuren om snoep. Kinderen worden beter gecontroleerd. Nederlandse kinderen hebben meer vrijheid en luisteren minder naar hun ouders. De kinderen gaan meer tegen hun ouders in en gaan onderhandelen en hun zin doordrijven. Bulgaarse kinderen zouden dat niet durven. Ze luisteren veel beter dan Nederlandse kinderen.”

Migratie door uitsluiting

Volgens een ambtenaar van de gemeente Rotterdam migreren Bulgaarse arbeidsmigranten om andere redenen dan Poolse arbeidsmigranten. Hoewel zij ongetwijfeld ook economische motieven hebben om naar Rotterdam te komen, migreren Bulgaren (met name Bulgaarse Roma) vooral vanwege sociale uitsluiting en discriminatie in Bulgarije, meent de ambtenaar. Poolse migranten migreren meer om puur economische redenen. Bij beide groepen komt overigens ook migratie voor om aan justitie in het land van herkomst te ontkomen.¹⁶

Vooral bij Roma komt het vaak voor dat ze erg ‘makkelijk’ zijn en het met de regels niet zo nauw nemen, zeggen geïnterviewde professionals. Zo worden kinderen nogal eens veel te laat, of helemaal niet naar school gestuurd. Dit laatste is mogelijk door het gezin niet in te schrijven in de GBA, of door de kinderen steeds maar weer in en uit te schrijven op school. Ook trekken die gezinnen soms door naar een ander land. Hierdoor raakt de overheid het zicht op de gezinnen kwijt en is het lastig om de leerplicht te handhaven.

Roma hebben in Roemenië en Bulgarije een zeer slecht imago: van bedelaars tot dieven. Zo worden ze ervan verdacht hun kinderen te verkopen, of te mismaken omdat dit meer geld opbrengt bij het bedelen. Roma die in een ander land komen, creëren problemen met hun botsende opvattingen. Roma staan erom bekend veel kinderen te hebben, die niet alle zorg krijgen die ze nodig hebben. Een Roma-gezin kwam eens bij een instelling langs met de vraag: ‘Als we nog een kind nemen, krijgen we dan meer toeslag?’ Een Roma-vader uit Roemenië, die nu in Den Haag woont, zegt graag te zien dat zijn kinderen afstand nemen van de zigeunercultuur in Roemenië. Hij kent gevallen waarin kinderen uit het dorp op hun 13e trouwen. Voor hem is dat een reden om zijn dochters hier te laten opgroeien.

¹⁶ Uit het interview met Igor Milovanović, Gemeente Rotterdam.

Multi-problematiek

Veel Bulgaarse (Roma-)gezinnen in Rotterdam hebben te maken met multi-problematiek: schuldenlast, gebrekkige huisvesting en slechte woonomstandigheden (huisjesmelkers), problemen met instanties als de leerplichtambtenaar, de Raad voor de Kinderbescherming (OTS)¹⁷, Jeugdzorg en deurwaarders.¹⁸ Vaak is er sprake van uitkerings- en subsidieafhankelijkheid, wisselende gezinssamenstelling, uithuwelijking, jong moederschap, huiselijk geweld, ondergeschikte positie van de vrouw. Vanuit een Nederlands gezichtspunt worden kinderen vaak verwaarloosd door de ouders: vieze of versleten kleding, gebit van de kinderen aangetast (geen tandartsverzekering), schoolverzuim en ontduiken van de leerplicht. Bulgaren weten de weg naar voorzieningen en instellingen niet te vinden, mede vanwege een gebrekkige beheersing van het Nederlands. Vaak zijn ze niet ingeschreven voor een ziektekostenverzekering, of ze betalen de premie niet. Dit leidt tot allerlei problemen. Als er geen verzekering is, kan de school of het CJG het kind ook niet doorverwijzen voor nader onderzoek, bijvoorbeeld bij niet medisch-noodzakelijke zorg zoals logopedie en bij ADHD, een ontwikkelingsachterstand of gedragsproblematiek.¹⁹

Stapelings van risicofactoren

Bulgaren wisselen relatief vaak van woonsituatie. Dat komt doordat zij moeilijk een woning kunnen krijgen en afhankelijk zijn van huisjesmelkers. Daarnaast is er het pendelgedrag naar Bulgarije dat effect heeft op de kinderen. Over een aantal Bulgaarse kinderen die in beeld zijn bij het CJG wordt verteld dat ze van

Een Bulgaarse moeder uit Rotterdam:

“Het gaat goed met de opvoeding van mijn dochter in Nederland. Maar soms is het moeilijk. Het systeem in Nederland is anders dan in Bulgarije. In Bulgarije spelen kinderen rustig buiten, zonder gevaar van pedofielen. Hier niet. Er is in Bulgarije controle van anderen. Dat is in Nederland niet. Als een kind tot elf uur 's avonds buiten speelt, is dat niet goed in Nederland. Dan worden de ouders aangesproken door de politie. In Bulgarije niet. Als ik als moeder een probleem heb met werk, dan is het ook moeilijk voor mijn dochter, want ik ben alleenstaand. Ook de taal is een probleem.”

¹⁷ OTS: Ondertoezichtstelling. Deze is bijvoorbeeld aan de orde wanneer de relatie ouder-kind niet kan worden aangetoond door verschillende achternamen, of omdat de achternaam in Bulgarije makkelijk gewijzigd kan worden, maar OTS komt ook voor bij verwaarlozing en kindermishandeling, huiselijk geweld en overgewicht van kinderen.

¹⁸ Uit het interview met gemeenteambtenaar Igor Milovanović, regisseur Rotterdam.

¹⁹ Uit het interview met Roel Trimp en Tanja van der Schot, Centrum van Jeugd en Gezin in Charlois.

de ene school naar de andere gaan, of opeens helemaal van school zijn. Dat heeft uiteraard ook leerachterstanden tot gevolg, terwijl de kinderen toch al uit laag-geschoolde families komen met weinig bagage. Ze verschijnen niet op afspraken, want dan zijn ze terug in Bulgarije. De kinderen hebben hierdoor weinig houvast en stabiliteit. Er is sprake van een stapeling van risicofactoren, die weer opvoedingsspanning bij de ouders veroorzaakt.

Jongens meer vrijheid

Bulgaarse (Roma-)ouders hebben ook andere waarden en normen omtrent de opvoeding dan Nederlandse. Bij de Bulgaarse Roma heerst een mannencultuur met een traditionele rolverdeling. Kinderen worden autoritair opgevoed, en er is verschil in de opvoeding tussen meisjes en jongens. Jongens genieten meer vrijheid dan meisjes. Kenmerkend voor de Roma-cultuur is het patriarchale systeem: de mannen hebben het voor het zeggen. De bewegingsvrijheid van meisjes wordt sterk ingeperkt bij aanvang van de pubertijd, omdat zij tot de huwelijksnacht maagd moeten zijn. Meisjes worden al heel jong bij de huishoudelijke taken betrokken, en het verzorgen van de jongere kinderen. Meisjes worden op jonge leeftijd uitgehuwelijkt en zijn vaak al op hun 16e of 17e zwanger. Zij denken dat zij dan niet meer naar school hoeven en zijn hier opeens uit het beeld. Als de school dit signaleert doet ze een melding bij de leerplichtambtenaar.²⁰

Familieleden en burens

Het valt Bulgaarse ouders op, zo vertellen zij, dat Nederlandse kinderen meer vrijheid genieten. Zij luisteren minder goed naar hun ouders, onderhandelen over allerlei kwesties en gaan in tegen de zin van hun ouders. Bulgaarse kinderen durven dat niet.

In Bulgarije is het meer vanzelfsprekend dat familieleden en burens een rol in de opvoeding spelen; die controleren de kinderen en houden ze op straat in de gaten. Die belangrijke opvoedkundige rol van de familie speelt ook hier in Nederland. Vaak wonen er meerdere families in een woning. Alleenstaande moeders en moeders die weinig familie in Nederland hebben, moeten die steun missen.

20 Uit het interview met gemeenteambtenaar Igor Milovanović en Galina Zhecheva, voormalig consulente Gemeente Rotterdam, ervaringsdeskundige en tolk.

4 Risico's voor de opvoeding – specifieke factoren

Waarmee dienen instellingen rekening te houden bij de opvoedingsondersteuning aan Poolse, Bulgaarse en Roemeense immigranten? In hoofdstuk 3 zagen we dat deze groepen op diverse punten anders denken over het opvoeden. Daarnaast brengt de migratie risicofactoren met zich mee voor de opvoeding van hun kinderen in Nederland. Welke zijn dat? We luisteren opnieuw naar ouders en intermediairs én kijken weer in de boeken.

Woonsituatie: nadelig voor kinderen

Hoewel de woonsituatie voor gezinnen uit Midden- en Oost-Europa enigszins lijkt te verbeteren, zijn er nog altijd veel klachten over huisjesmelkers, hoge huren en slechte huisvesting. Wie van plan is voor langere tijd in Nederland te

Op Parc Patersven in Wernhout verblijven veel Oost-Europese arbeidsmigranten die elders onderdak moeten gaan vinden.

Foto: Ton Toemen/Hollandse Hoogte

blijven, zoekt én vindt vaak nog wel redelijke woonruimte, maar voor de niet-geregistreerden ligt dat moeilijker. Zij hebben onregelmatig werk, weinig inkomen en zijn afhankelijk van de ‘gunsten’ van huisjesmelkers. Of ze zijn aangewezen op de vrije sector, waar de huurprijzen hoog zijn. Om geld te besparen, wonen zij dan met te veel mensen in één ruimte. Door het gebrek aan privacy ontstaan er spanningen, is er veel onrust en rumoer, gaan kinderen laat slapen en komen zij ’s morgens moe op school. Wat uiteraard niet goed is voor hun leerprestaties. In Noord-Limburg en op de Veluwe wonen (Poolse) gezinnen soms nog op campings, in stacaravans en vakantiewoningen. Voor de kinderen is die beperkte woonruimte vervelend en in uitzonderingsgevallen zelfs gevaarlijk (slechte geiser, koolmonoxide, et cetera). Er is niet altijd voldoende ventilatie mogelijk, waardoor gebrek aan frisse lucht ontstaat. Ook kunnen kinderen in zo’n omgeving moeilijk met andere kinderen van school spelen.

Van school gehaald

Ook in Rotterdam verkeren Polen, maar vooral Bulgaren (Turkstalige, waaronder Roma) vaak in een slechte woonsituatie, met veel familieleden in één woning en leefomstandigheden die verre van optimaal zijn. De mensen wisselen relatief vaak van woning, waardoor kinderen weinig houvast en stabiliteit hebben. Vooral Bulgaarse migranten verhuizen vaak binnen de stad, en gaan regelmatig voor korte duur terug naar Bulgarije. Kinderen worden dan van school gehaald, waardoor leerachterstanden en problemen met hechting aan de nieuwe omgeving ontstaan.

Overigens nemen de problemen voor Poolse migranten in het algemeen af. Zij wonen doorgaans al langer in Nederland en kunnen aanspraak maken op een huurwoning via de corporatie. Het zijn nu de Bulgaren en vooral Roemenen die met een slechte woonsituatie kampen.

Werk ouders: of te veel, of juist niet

Als ouders uit Midden- en Oost-Europa werk hebben in Nederland, maken zij meestal lange dagen en ligt het inkomen vaak op of onder het minimumloon. Zonder (legaal) werk is de armoede nog groter. Onder Polen en Roemenen is het gebruikelijk dat beide ouders werken; onder Bulgaren is dat minder. Als ouders veel moeten werken, worden kinderen al vanaf hun achtste jaar alleen thuisgelaten. Zij gaan dan zelf naar en van school. Veel ouders vinden dat kinderen dat best aankunnen, maar leerkrachten en andere professionals zien dat anders.²¹ Uit de interviews kwam naar voren dat kinderen ook na schooltijd vaak alleen thuis zijn, omdat ouders tot ’s avonds laat werken. Tot die tijd moeten ze dus voor

²¹ Offergelt, K. en H. van Bommel (2014)

zichzelf zorgen. Alleen jongere kinderen worden dan door iemand anders opgevangen, bijvoorbeeld door wisselende familieleden die een tijdje naar Nederland komen. Ook in het weekend werken ouders vaak nog, op zaterdag, en ook dan is er dus weinig contact.

Voor Nederlands leren of ouderavonden hebben ouders evenmin tijd, of ze krijgen geen toestemming van de werkgever om het werk te verlaten. Doordat ouders zulke lange dagen maken, zijn ze ook voor de jeugdinstellingen niet goed bereikbaar.

Toch zit ook een groot percentage van de ouders zonder werk, bleek uit de interviews. Vooral voor laagopgeleide gezinnen is armoede een groot probleem: men komt daar niet makkelijk uit. Om een (andere) baan te zoeken, moet je jezelf kunnen presenteren en vertellen wat je kunt. Dat is moeilijk als je de taal niet spreekt, en moeilijk te leren als je geen vooropleiding hebt waarop je terug kunt vallen. De armoede is vervolgens ook een risicofactor voor de kinderen.

Taal en toekomstperspectief

Als ouders lang het idee houden dat het verblijf in Nederland maar tijdelijk is, is de motivatie om de taal te leren klein. Het niet goed spreken van de taal is echter wél een risicofactor: de ouders zijn dan minder goed in staat om hun kinderen te ondersteunen. Ook de communicatie met professionals en hun omgeving verloopt dan moeizamer. In de interviews wordt dit beaamd: als ouders geen of weinig Nederlands spreken, is dat een groot probleem bij de opvoeding. De ouders zeggen zelf dat er weinig tijd is om Nederlands te leren, omdat ze zo veel moeten werken.

De intentie om zich hier blijvend te vestigen, is bij Poolse ouders gemiddeld groter dan bij Roemeense of Bulgaarse. Over het algemeen, blijkt uit de gesprekken, willen ook gezinnen van Roemeense en Bulgaarse afkomst zich voor langere tijd in Nederland vestigen. Geen van de respondenten sprak over 'voor altijd', maar wel over

Taalles op Poolse school in Amsterdam.

Foto: Mladen Pikulic/Fotoland

‘voor lange duur’. Bij de Bulgaarse ouders is werk hierbij de bepalende factor, en bij Polen de mate waarin de kinderen hier geworteld zijn.

Zeker voor de Polen is het toekomstperspectief voor de kinderen een belangrijke reden om naar Nederland te migreren: de kansen voor de kinderen op scholing en werk. Vooral Polen die al langer in Nederland wonen en er gesetteld zijn, vinden het leven hier prettig. Ze gaan terug voor vakanties, maar pendelen verder niet. Ook zijn er gezinnen die nog geen definitieve keuze hebben gemaakt. Het hebben van werk is vaak een leidend motief om wel of niet te willen blijven. Daarnaast speelt de situatie in het land van herkomst een rol, en hoe men zich voelt in Nederland.

Een arts van het consultatiebureau in Den Haag:

“Steeds minder vaak hoor je dat mensen teruggaan naar Polen. Mensen kopen hier een huis of huren er een via de corporaties. Mensen die wel teruggaan doen dat voorbereid, ze hebben een huis of bedrijf in Polen. Veel gezinnen komen naar Nederland met hele grote verwachtingen. Dan valt het ze tegen en willen ze terug, maar dat doen ze niet. Dit zijn de mensen die op twee gedachten hinken, die erop gewezen moeten worden dat ze toch de kinderen naar de peuterspeelzaal moeten brengen, en wél op Nederlandse les moeten gaan. Veel lageropgeleide Roemenen zien wel hoe het gaat. Voor hogeropgeleiden geldt dat zij bij internationale organisaties werken. Verhuizen hoort bij hun carrière, en de noodzaak om Nederlands te leren is er vaak niet. Maar pendelende gezinnen zie je eigenlijk niet. Als Polen teruggaan, doen ze dat voordat het kind zes is – de leeftijd waarop kinderen in Polen naar school moeten. Ook zie je dat moeders en kinderen dan teruggaan en vaders in Nederland blijven. Dat brengt wel een verandering mee: vaders mét gezinnen gedragen zich anders dan zónder gezin. Ook Roemenen pendelen over het algemeen niet. Er is geen geld voor. Wel worden kinderen in eerste instantie achtergelaten bij familie, opa, oma, om later weer te herenigen’.

Thuis taal = herkomsttaal

Jonge kinderen leren in het basisonderwijs vaak snel de taal. Dat kan anders zijn bij kinderen die later in het onderwijs instromen; zij vinden soms moeilijk hun draai. Ook bij de ouders die op langer verblijf gericht zijn, is de taalvaardigheid in het Nederlands meestal nog zeer beperkt. Dit is vooral lastig in het contact met leerkrachten en andere professionals. Zowel Bulgaren als Polen geven aan dat de thuis taal in het gezin vaak de eigen herkomstlandtaal is. Een deel van de geïnterviewde Bulgaarse ouders spreekt thuis geen Bulgaars, maar een Roma-taal. Zij presenteren zich naar buiten liever als Bulgaars dan als Roma, omdat zij zich bewust zijn van het negatieve imago van Roma.

Op specifieke momenten wordt in de thuissituatie soms Nederlands gesproken, bijvoorbeeld bij het buitenspelen, in de winkel of tijdens voorleesuurttjes. Ouders

kiezen bewust voor het spreken van de herkomsttaal óók als ze de Nederlandse taal machtig zijn. Zo gaf een Poolse vader aan dat vrienden en leraren zijn vrouw, die goed Nederlands spreekt, hebben afgeraden om met hun kind Nederlands te spreken. Dit zou dan namelijk de taal fout aanleren. Een belangrijk argument om thuis Pools te spreken, is dat de ouders willen dat de kinderen met de familie in Polen kunnen communiceren.

Een omgekeerd probleem

In Roemeense gezinnen voedt men de kinderen vaak wél met de Nederlandse taal op, zodra ouders deze taal voldoende beheersen. Dit brengt een omgekeerd probleem met zich mee: de kinderen spreken vaak onvoldoende Roemeens om met familie daar te kunnen communiceren. De Roemenen zijn een relatief kleine groep mensen, tot nu toe voornamelijk hoogopgeleid, die gemakkelijk integreren. Er is geen sterke band met Roemenië. Het is niet de grootste wens van ouders om vast te houden aan hun cultuur. Sommigen willen zelfs niet dat hun kind als een Roemeen wordt gezien, en daardoor als een tweederangsburger. Illustratief is een gezin dat de schrijfwijze van de voornaam van hun zoon veranderde, zodat de Roemeense oorsprong niet meer te zien was.

Risico's voor de onderwijscarrière ²²

Leerachterstanden, lagere prestaties, onderbroken schoolloopbaan en uitval, minder betrokkenheid van de ouders bij school, communicatieproblemen: het zijn specifieke risicofactoren in het onderwijs die met migratie samenhangen. De ouders zijn meestal wel betrokken bij het onderwijs van hun kinderen, maar door hun beperkte kennis van het Nederlands komen ze minder vaak op school. Poolse ouders verschijnen vaker op de 10-minutengesprekken dan Bulgaren en Roemenen, en ze helpen hun kind thuis ook wel. Meehelpen op school bij activiteiten doen zij meestal niet. In de landen van herkomst verwachten de scholen minder ouderbetrokkenheid dan in Nederland.

Geïnterviewde Poolse ouders geven aan dat ze meer voorlichting zouden willen krijgen, liefst in de eigen taal, over het schoolsysteem en de mogelijkheden voor bijles en extra ondersteuning. Nu komen ze daar alleen bij toeval achter, of via vrienden. Uit de gesprekken met Bulgaarse ouders blijkt dat zij niet veel contact hebben met de school van hun kinderen. Bij deze groep valt op dat men de leerplicht niet altijd serieus neemt. Het schoolverzuim onder Bulgaaars-Rotterdamse

²² Deze paragraaf is een weergave van de bevindingen uit onze gesprekken met ouders en professionals. FORUM heeft een apart inventariserend onderzoek gedaan naar onderwijs en ouderbetrokkenheid bij Polen, Bulgaren en Roemenen, waarin de risicofactoren uitgebreider en diepgaander worden geanalyseerd. Dit adviesrapport verschijnt ook in het najaar van 2014.

Drie Poolse kinderen op basisschool Kameleon Rotterdam.

FOTO: Marcel van den Bergh / Hollandse Hoogte

leerlingen is met 23,5% vier keer zo hoog als gemiddeld, en ook hoger dan onder leerlingen van andere EU-migrantengroepen.²³ Een hoger verzuim geldt ook voor schoolkinderen van Roemeense Roma-ouders.

Geen rooskleurig beeld

Op de basisschool gaat het de kinderen over het algemeen redelijk goed, maar het beeld van jongeren in het voortgezet onderwijs is minder rooskleurig. VO-scholen constateren dat de band met leerlingen uit Midden- en Oost-Europa beter kan. Deze laatsten vinden geen goede aansluiting bij andere leerlingen, en de communicatie met ouders verloopt soms moeizaam.²⁴ Dit komt door taalproblemen, cultuurverschillen in de communicatiestijl, of

Een Bulgaarse intermediair in Den Haag:

“In Nederland krijgen ouders heel vaak boetes van school. Er is wel leerplicht in Bulgarije, maar dat wordt niet gehandhaafd. Dus kinderen worden niet afgemeld. Ouders kennen de Nederlandse schoolregels niet en melden hun kind niet af als het ziek is. Dan krijgen ze een boete, en dat leidt vaak tot een financieel probleem.”

²³ Gemeente Rotterdam (2013)

²⁴ Uit: Vele stemmen, een ander geluid. Poolse migranten in Den Haag (2013)

doordat ouders geen tijd hebben om naar school te komen. Sommige kinderen blijven jarenlang zonder hun ouders achter in het herkomstland, en worden in hun puberteit naar Nederland gehaald. Ze moeten dan in schakelklassen Nederlands leren, en dat valt niet mee. Ze krijgen er geen diploma, zijn dan al te oud (17-18 jaar) voor een vmbo-school en kunnen alleen naar mbo niveau 1, terwijl ze wel het niveau hebben van mbo 3 of 4. Dit is zeer demotiverend voor de jongeren.

Knelpunten in het voortgezet onderwijs

In het voortgezet onderwijs worden de volgende problemen genoemd die regelmatig – vaak gecombineerd – voorkomen bij Poolse, Roemeense en Bulgaarse kinderen.

- Motivatieproblemen: door de schakelklas (waarin leerlingen langere tijd Nederlands moeten leren) en andere migratie-gerelateerde problemen, hebben leerlingen soms onvoldoende motivatie. Ook komt het voor dat kinderen door hun taalachterstand op een lager niveau worden geplaatst dan ze aankunnen, wat eveneens motivatieproblemen met zich meebrengt.
- Verzuim en voortijdig schooluitval
- Leerproblemen
- Plaatsingsproblemen: door de schakelperiode kunnen leerlingen niet meer (of heel moeilijk) instromen in het onderwijs, omdat ze te oud zijn.
- Gedragsproblemen, psychische klachten, depressiviteit: mede door onvrede met de migratie op latere leeftijd en aanpassingsproblemen bij pubers; ook komt verzet tegen het schoolsysteem en de samenleving voor, wat bijvoorbeeld resulteert in spijbelen.
- Problemen met ouders, gebrek aan binding, mede door de migratie op latere leeftijd. Sommige pubers verwijten hun ouders dat die hen weggerukt hebben uit hun vertrouwde omgeving; ze missen hun vrienden en hebben het gevoel hier opnieuw te moeten beginnen. Sommige ouders slagen er (mede door drukte in het werk) niet in om hun pubers hierin goed te begeleiden.
- Overmatig drugs- en/of alcoholgebruik
- Opvallend sterke neiging tot racisme: negatieve en soms agressieve houding jegens leerlingen afkomstig uit Marokko, Turkije en andere (niet-westerse) landen.
- Armoede komt vaker voor dan gemiddeld bij alle leerlingen.

Psychosociale problemen

Uit de literatuur komen weinig specifieke risicofactoren voor jonge kinderen naar voren. Bij jongeren die op latere leeftijd (10-16 jaar) naar Nederland zijn gekomen, is dat wél het geval, vooral op psychosociaal gebied. Deze jongeren zijn

gesocialiseerd in het land van herkomst, moeten omschakelen, een vreemde taal gaan leren. Ze raken achterop in het onderwijs, hebben heimwee, missen hun vrienden, komen in conflict met hun ouders en missen de ouderlijke ondersteuning die iedere puber in die fase nodig heeft. Immers: de ouders hebben het druk met werk, kennen zelf de Nederlandse taal niet goed en begrijpen het onderwijsstelsel minder dan de kinderen. Door deze risicofactoren zouden die pubers eerder geneigd zijn tot acting-out gedrag of depressiviteit. Er zijn meldingen van problematiek onder (Poolse) meiden, zoals tienerzwangerschappen, maar de omvang van de problemen is niet precies bekend.

Moeite met toezicht

Kinderen worden vaak onvoorbereid naar Nederland gehaald, blijkt uit de interviews. Ze worden dan aan hun lot overgelaten, zonder te weten hoe lang ze hier zullen blijven. De kinderen voelen zich onthecht en hebben niet de drive om zich aan te passen. Zeker wanneer kinderen onder valse voorwendselen naar Nederland zijn gehaald, levert dat frustraties bij hen op.

Ouders hebben soms moeite met toezicht houden op hun pubers. Vooral kinderen die op latere leeftijd naar Nederland zijn gekomen, zoeken vaak de grenzen op. Ze maken gebruik van de vrije manier waarop hier wordt omgegaan met alcohol en softdrugs. Voor de ouders, die dit niet gewend zijn en zelf met minder vrijheden zijn opgevoed, is het moeilijk om hun kinderen hierin te begeleiden en te corrigeren.

Overmatig alcoholgebruik

Problemen die er in het land van herkomst al waren, verhuizen natuurlijk met mensen mee, merkte een respondent op. “Er zijn gezinnen die denken dat ze hun sores, zoals alcoholverslaving en opvoedingsproblemen, achterlaten door de eigen omgeving te ontvluchten.” Bij laagopgeleide Poolse ouders doen zich relatief vaak spanningen voor die te maken hebben met overmatig alcoholgebruik. In die gezinnen komt veel huiselijk geweld voor. Volgens de respondenten wordt in het weekend door Poolse vaders veel gedronken, waar hun kinderen bij zijn. Het vele alcoholgebruik leidt ook tot echtscheidingen, terwijl die van oudsher not

Een Poolse vader:

“Vooral oudere kinderen hebben er last van dat ze uit hun vertrouwde omgeving worden gehaald en zonder vrienden in Nederland worden neergezet. Sommige kinderen gaan zich dan negatief gedragen, in de hoop om die reden teruggestuurd te worden naar Polen. Dat gedrag kan bestaan uit veel drinken, blowen. Soms ook komen jongeren in aanraking met de politie wegens stelen of openbare dronkenschap.”

done zijn in de streng katholieke Poolse gemeenschap. Vaders verdwijnen bij een scheiding vaak helemaal uit beeld. De positie van gescheiden moeders is in Nederland wel beter dan in Polen, maar doordat Poolse alleenstaande moeders hier vaak lange dagen in slecht betaalde banen maken, zijn ze er weinig voor de kinderen. In de interviews kwam ter sprake dat bij een scheiding de kinderen vaak een tijd in het land van herkomst worden achtergelaten, totdat de ouders in Nederland de zaken op orde hebben. Dit kan uiteraard een negatieve invloed hebben op de relatie ouder-kind.

Negatief imago – ook een risico

Het imago van Poolse, Bulgaarse en Roemeense migranten in Nederland is niet erg positief. En voor de Roma uit Bulgarije en Roemenië is dat nog slechter. Onder de geïnterviewde Roemenen en Bulgaren hebben de Roma ook een negatief imago. Veelzeggend is dat de meeste Bulgaarse respondenten uit Rotterdam er zelf niet voor uitkomen dat zij Roma zijn. Ouders geven aan dat ze er alles aan doen om niet op te vallen. Sommigen passen zelfs de namen van de kinderen aan, zodat die niet meer te ‘herkennen’ zijn.

Maar alle migranten (dus ook de niet-Roma) ondervinden hinder van negatieve beeldvorming, en ervaren vaak een stigma. Dit blijkt ook uit het aantal meldingen van discriminatie. Onderzoek wijst uit dat ruim een derde van de Polen in Nederland discriminatie ervaart. De klachten gaan vooral over discriminatie op grond van ras en nationaliteit, en spelen vooral op de arbeidsmarkt en in de media. Het grootste deel van de klachten betreft omstreden behandeling (uitsluiting, selectief toepassen van regels die negatief uitwerken voor bepaalde personen). Daarnaast heeft een behoorlijk deel betrekking op een negatieve bejegening (vooral belediging). Het grootste deel van de klachten van Midden- en Oost-Europese migranten is afkomstig van Polen (62%) gevolgd door Bulgaren en Roemenen (14% resp. 13%).²⁵ Uit de inventarisatie ‘Welzijn Poolse migranten’ in Limburg blijkt dat Polen teleurgesteld zijn over de Nederlandse samenleving, omdat zij vormen van uitbuiting of bedrog meemaken in hun woon- en werksituatie.²⁶

Gedragsproblemen

Het risico van een slecht imago voor de opvoeding en de ontwikkeling van de kinderen, is dat zij gepest of uitgesloten gaan worden. Hierdoor ontwikkelen ze mogelijk een negatief zelfbeeld en kunnen ze last krijgen van emotionele problemen, zoals depressiviteit. Als jongeren het gevoel hebben er niet bij te horen, kunnen zij ook vluchten in verslavingsgedrag – of (andere) gedragsproblemen

²⁵ Bureau Discriminatiezaken (2011)

²⁶ Stichting ARKA, Wonen Limburg en Synthese (2011)

gaan vertonen, zoals agressiviteit. De ouders staan voor de uitdaging om hun kinderen hierin goed te ondersteunen.

Een Poolse moeder uit Rotterdam:

“Ik liep met mijn vriendin op straat, we waren uit geweest en moesten veel lachen. Toen werden we door een politieman aangehouden, die vroeg of we prostituees waren. We zeiden nee. Vervolgens wilde hij weten waar we woonden. Dat hebben we toen verteld.”

Weinig gebruik van voorzieningen

Last but not least: als migrantengezinnen weinig gebruikmaken van het reguliere aanbod aan opvoedingsondersteuning, is dat uiteraard ook een risicofactor. Vooral niet-geregistreerde gezinnen (met name Bulgaren) worden moeilijk bereikt en krijgen vaak niet de voorlichting, controles en hulp die nodig zijn. Dit geldt ook voor de medische en pedagogische zorg vanuit het Centrum voor Jeugd en Gezin. Uit de interviews blijkt heel breed dat Polen, Roemenen en Bulgaren niet weten waar zij terecht kunnen met vragen over opvoeding. Daarop komen we in hoofdstuk 5 uitgebreid terug.

Poolse winkel in Schiedam.

Foto: Annet Hermans

5 Waar zoeken de ouders hulp en advies?

Bij de opvoeding speelt een aantal migratie-gerelateerde risicofactoren mee. De mogelijke risico's hebben we in hoofdstuk 4 op een rijtje gezet. Als laatste factor werd genoemd: weinig gebruik van voorzieningen. Hoe staat het daarmee? Waar kloppen ouders uit Polen, Roemenië en Bulgarije aan met opvoedingsvragen? Welke drempels ervaren ze, en hoe proberen gemeenten en instellingen die te verlagen?

Vooraf: onbekend aan beide kanten

Poolse, Roemeense en Bulgaarse migranten maken weinig gebruik van extra zorg rond het onderwijs. In hun herkomstlanden bestaat zorgcoördinatie vanuit school niet; je lost je eigen problemen op. Deze migranten, vooral die het Nederlands niet beheersen, zijn voor hulp bij de opvoeding sterk aangewezen op informatiepunten van zelforganisaties, kerken, en dergelijke. Deze hebben vaak niet de capaciteit om zelf mensen inhoudelijk verder te helpen, maar ze kunnen wel een schakel zijn naar formele ondersteuning.

De geïnterviewde vrijwilligers uit de Poolse gemeenschap zeggen dat er bij Poolse ouders op zich weinig weerstand bestaat om hulp te zoeken bij de opvoeding er is vooral onwetendheid over het aanbod. Doordat men de taal niet beheerst, is veel informatie via internet of folders niet toegankelijk. Gebrek aan taalkennis is dus een drempel om instanties te raadplegen voor advies en hulp. Andere respondenten geven echter aan dat er bij sommige ouders wel wantrouwen bestaat jegens de Nederlandse jeugdzorg en jeugdbescherming.

Onwetendheid

Uit de interviews met ouders komt naar voren dat enkelen wél gebruikmaken van praktische of medische ondersteuning vanuit de school, zoals huiswerkbegeleiding, logopedie, extra begeleiding vanwege gehoorproblemen en dyslexie-onderzoek. Maar: als ze er niet zelf mee te maken krijgen, geven ouders aan niet te weten welke (andere) ondersteuning de school biedt. Volgens hen zijn ook andere gezinnen niet op de hoogte van het aanbod, en die maken er dus geen gebruik van.

Maar aan de andere kant is er eveneens onwetendheid. Rotterdamse respondenten in het onderzoek geven aan dat er bij instellingen en gemeentelijke voorzie-

Een Poolse moeder in Den Haag:

“Ik was me er nooit van bewust dat veel Poolse kinderen problemen hebben met de taal. Dat vertelde de logopedist me waar ik met mijn zoon was. Ik denk dat het probleem hem ook in de televisie zit. Nederlandse televisie helpt je de taal goed te houden. Als kinderen Poolse televisie kijken, kan dat uitmaken voor hoe ze de taal spreken.”

ningen weinig bekend is over de cultuur, normen en waarden van Poolse en Bulgaarse migrantengroepen. Door het gebrek aan kennis en deskundigheid kunnen professionals niet adequaat adviseren en de hulp bieden die op dat moment noodzakelijk is. De communicatieproblemen door de taalkloof maken dit nog lastiger.

Vaker buiten beeld

Niet alle migranten uit de onderzochte groepen zijn ingeschreven in de GBA, zodat kinderen pas laat in beeld komen. Als je niet ingeschreven staat,

heb je ook geen toegang tot de gemeentelijke voorzieningen. Het consultatiebureau (JGZ) bereikt vrijwel alle ouders die ingeschreven staan in de GBA. Wie niet ingeschreven staat, wordt door de JGZ niet vanzelfsprekend bereikt. Ook is niet altijd duidelijk welke vaccinaties een kind heeft gehad.²⁷ Kinderen die bij vestiging in Nederland ouder dan 4 jaar zijn, worden niet meer opgeroepen door het consultatiebureau en de JGZ legt niet standaard een vestigingsbezoek af. Kinderen uit Midden- en Oost-Europa blijven daardoor vaker buiten beeld.²⁸

Een Bulgaarse moeder uit Rotterdam:

“Ik wilde weten of mijn dochter haar diploma kan gebruiken in Bulgarije, maar ik kreeg twee verschillende antwoorden. De professionals weten het zelf niet goed. Hetzelfde met mijn Bulgaarse rijbewijs. De ene agent zegt dat ik daarmee mag rijden, maar een andere zegt dat ik een Nederlands rijbewijs moet hebben. Ik moest mee naar het bureau en hij ging overal naartoe bellen. Na een uur mocht ik naar huis.”

Informeel hulp van familie en vrienden

Wanneer ouders uit Midden- en Oost-Europa problemen hebben met de opvoeding, proberen ze meestal eerst zelf de problemen op te lossen. Lukt dat niet, dan zoekt men hulp en advies in het eigen netwerk: veelal de moeder, of familie in het land van herkomst. Ook in Nederland wonende (of Nederlandse) vrienden

²⁷ Stichting ARKA, Wonen Limburg, Synthese (2011)

²⁸ Offergelt, K. en H. van Bommel (2014)

zijn een belangrijke bron van steun. Zij zijn vaak de eerste vraagbaak voor opvoedingskwesties. Daarnaast worden internet en boeken als steunbronnen genoemd. Een van de moeders geeft aan goed beslagen ten ijs te willen komen. Daarom leest ze eerst in het Nederlands over het probleem en gaat dan pas hulp zoeken. Voor de Bulgaren is de familie het primaire ‘aanspreekpunt’. De familiebanden zijn hecht, en vaak wonen meerdere generaties samen in een woning. Vragen stelt men allereerst aan de naaste familieleden, hier of in het land van herkomst. Bij de Polen zijn ook vrienden, intermediairs, collega’s of de kerk belangrijke steunbronnen bij de opvoeding. Ook de werkgever is voor Polen een belangrijk informatiekanaal, terwijl zelfstandig ondernemende Bulgaren nogal eens bij hun boekhouder te rade gaan. En sommige ouders willen helemaal geen hulp van anderen. Zoals een Bulgaarse moeder het zei: “Hoe meer mensen zich ermee bemoeien, hoe lastiger.”

Terug naar Roemenië

Bij de Roemenen, die een hechte gemeenschap vormen, zorgen moeders zo nodig voor elkaars kinderen. Als er een probleem is, geven veel Roemenen er de voorkeur aan om terug te gaan naar Roemenië, aldus een van de respondenten. Overigens is er een verschil tussen hoogopgeleiden en laagopgeleiden. De laatsten zoeken hulp vooral in eigen kring, terwijl de eerstgenoemden de weg beter kennen en gebruikmaken van formele hulp.

Weinig gebruik van het reguliere aanbod

Ouders uit Polen, Roemenië en Bulgarije kennen weinig instellingen voor opvoedhulp. Het bereik van het Centrum voor Jeugd en Gezin onder hen is laag. Het consultatiebureau kent men wel, mits men kinderen onder de 4 jaar in Nederland heeft. (Ouders van kinderen onder de 4 jaar krijgen in een aantal gemeenten standaard huisbezoek van een jeugdverpleegkundige. Die kijkt hoe het met het kind gaat en licht de ouder(s) voor over de peuterspeelzaal of het consultatiebureau. Wanneer gezinnen met kinderen boven de 4 jaar zich vestigen, gebeurt dat echter vrijwel nooit.)

De moeders die lang in Nederland zijn, zeggen de weg wel te vinden als ze iets nodig mochten hebben. Maar de respondenten die korter in Nederland zijn, zeggen geen idee te hebben van de mogelijkheden voor ondersteuning. Vaak zijn dit ouders die alleen maar werken en totaal niet bezig zijn met de opvoeding. Poolse ouders lijken iets beter bekend met instanties dan Roemenen en Bulgaren. Deze zeggen dat ze voor opvoedsteun op internet zouden zoeken, en vragen stellen bij het Bulgaars centrum, aan de school of aan de huisarts. Maar voor alle drie groepen ouders geldt dat ze doorgaans slecht bekend zijn met de diverse instellingen voor hulp en ondersteuning.

De ouders kennen persoonlijk niemand die vrijwillig gebruik heeft gemaakt van jeugdhulpverlening. Wel kennen ze activiteiten voor ouders, zoals die in het Bulgaars centrum in Den Haag, waar ouders in een zelfhulpgroep over opvoeding praten. Bij Poolse moeders in de hofstad is de club van 'Vrolijke Moeders' bekend. Een van de Poolse moeders geeft aan via de peuterspeelzaal een opvoedcursus te hebben gedaan. Een andere moeder heeft met een specialist en door middel van video-opnamen thuis naar haar opvoeding gekeken, ook via de peuterspeelzaal.

Doorverwijzen kost moeite

Zouden de ouders gebruikmaken van opvoedingsondersteuning? Zij reageerden verschillend op die vraag. Van alle ouders in Den Haag zegt slechts één dat te zullen doen als dat goed is voor het kind. De overige ouders hadden twijfels. Een ouder zegt: "Ik zou wel gaan als het Bulgaars centrum zegt dat ik moet gaan." Het doorverwijzen kost moeite, bevestigt een arts van het consultatiebureau: "Deze ouders moeten een drempel over."

De school wordt door ouders als een poort naar formele hulp genoemd. Als school bepaalde hulp adviseert, zou het makkelijker geaccepteerd worden. Daarnaast zijn de intermediairs een belangrijke steun en informatiebron, via wie ouders in aanraking kunnen komen met de formele opvoedingsondersteuning. In de gesprekken valt echter meer dan eens te beluisteren dat ouders in eerste instantie liever steun zoeken in eigen kring, zoals familie, vooral bij de Bulgaren. Poolse ouders noemen vaak vrienden en intermediairs.

De taal is een belangrijk obstakel, het item komt steeds terug. Als voorlichting of hulp in de eigen taal georganiseerd zou worden, zouden de meeste ouders daar naar eigen zeggen gebruik van maken. Sommigen denken dat veel migrantenouders in hun netwerk niet naar de hulpverlening zouden gaan, omdat zij de

Een Poolse moeder uit Den Haag:

"Veel Polen zeggen dat ze niet naar een vreemde willen om over problemen te praten. Poolse mensen zijn over het algemeen eigenwijs. Ze weten het beter en hebben niemand nodig. Zo van: 'Je hoeft mij niet te vertellen wat ik moet doen'.

Poolse mensen zouden daarom ook niet snel naar een opvoedcursus gaan. Dit soort dingen wordt met het gezin, vrienden of familie besproken, niet bij instituties. Dat komt uit het communistische systeem. Mensen hebben geen vertrouwen. En mensen schamen zich ook. 'Ik moet om hulp vragen. Ik zorg niet goed voor mijn kinderen.' Daar voelen mensen zich niet goed bij."

gezinsproblemen liever niet met buitenstaanders delen, de schijn op willen houden dat alles goed gaat. Om hulp vragen betekent voor hen: jezelf niet kunnen redden.

Drempels en barrières voor het gebruik

De respondenten noemen verschillende obstakels om van formele opvoedondersteuning gebruik te maken. We zetten ze hier onder elkaar, niet per se in volgorde van belangrijkheid.

- **ANGST VOOR UITHUISPLAATSING**

Hoewel ze niet weten hoe de formele opvoedingsondersteuning werkt, hebben de meeste migranten uit Midden- en Oost-Europa wel negatieve verhalen gehoord over Bureau Jeugdzorg. De ouders zijn bang dat als ze meedoen aan iets wat met opvoeding te maken heeft, ze uiteindelijk te maken krijgen met Bureau Jeugdzorg – en dat het eindigt met uithuisplaatsing van hun kind(eren). Het bureau staat bij hen bekend als een instantie die kinderen uit huis haalt. Zelfs als een kind geen eigen kamer en geen speelgoed heeft, zou dat kunnen leiden tot uithuisplaatsing. Deze angst speelt vooral bij de mensen die niet goed gehuisvest zijn. Het is een verhaal dat breed rondzingt. Er is in de media aandacht geweest voor een Poolse kind dat uit huis werd geplaatst, en in Den Haag is zo'n voorval als een lopend vuurtje door de Poolse gemeenschap gegaan. Het blijft spelen en vergroot de angst. Een soortgelijk verhaal betrof een Bulgaars gezin, en leidde ertoe dat mensen hun kinderen terugstuurden naar Bulgarije. Ouders hebben een wantrouwen jegens overheidsinstellingen, dat te maken heeft met het communistische verleden in die landen. Bij de overheid, zo denkt men, werken speciaal uitgekozen functionarissen die geen rekening houden met de eigen wensen van mensen.

- **GEEN INZICHT IN DE INFRASTRUCTUUR**

Veel Poolse, Roemeense en Bulgaarse migranten zijn onbekend met de infrastructuur van de Nederlandse instellingen voor opvoedingsondersteuning, en weten daardoor niet waar ze naartoe moeten met hun vragen of problemen. Er is geen of slechts weinig voorlichting hierover in de eigen taal.

- **ONWETENDHEID OVER DOEL EN WERKWIJZE**

Bijvoorbeeld: in een bepaald geval werd bij een kind autisme geconstateerd, waarop de ouders dachten dat het uit huis geplaatst moest worden. Ook heeft onwetendheid bijvoorbeeld tot gevolg dat ouders onwillig tegenover doorverwijzing staan. Er moet veel uitgelegd worden.

- **EEN GEBREKKIGE TAALBEHEERSING**
Een slechte taalbeheersing kan uiteraard tot miscommunicatie leiden. Maar als je jezelf niet goed verstaanbaar kunt maken, brengt dat ook gêne en onzekerheid met zich mee. Dan ontbreekt vaak de moed om bij een instelling aan te kloppen.
- **GESLOTENHEID EN SCHAAMTE**
Naar eigen zeggen hebben veel (andere) gezinnen weerstand tegen bemoeienis van vreemden, ze willen de vuile was niet buiten hangen. Dit hangt vaak ook samen met schaamte: te moeten erkennen dat je hulp nodig hebt vormt ook een drempel, net als het idee dat je niet goed voor je kind zou kunnen zorgen.
- **LAAG INKOMEN, NIET VERZEKERD**
Vaak denkt men (ten onrechte) dat je moet betalen voor opvoedingsondersteuning. Ook dat kan, bij een laag inkomen, een belemmering zijn om er gebruik van te maken. En als men, vanwege hoge premies en eigen bijdragen, niet verzekerd is voor ziektekosten, is dat eveneens een potentieel obstakel. Zo komt het geregeld voor dat school of CJG kinderen niet kunnen doorverwijzen voor nader onderzoek, omdat er geen ziektekostenverzekering is (of de premie daarvoor niet is betaald).
- **CULTUURVERSCHILLEN**
Een laatste maar zeker ook belangrijke belemmering, is het verschil in normen en waarden. Ouders uit Midden- en Oost-Europa kunnen een bepaald beeld (en oordeel) hebben over de wijze waarop Nederlanders hun kinderen opvoeden, en over de vrijheden in de Nederlandse samenleving. Houden professionals daar wel rekening mee? vragen de ouders zich af.

Hoe streven instellingen naar meer bereik?

In de drie onderzochte regio's bestaan voor de doelgroep diverse projecten, instellingen en voorzieningen omtrent opvoeding en onderwijs. Vaak zijn die onderdeel van een groter geheel: de hoofdmoot van wat de specifieke voorzieningen doen, is namelijk gericht op werk en arbeidsmigratie. Zo komen bij de Poolse, Roemeense of Bulgaarse kerk en het Informatiecentrum voor Bulgaren en Roemenen (IBR) maar weinig vragen over opvoeding binnen. In Den Haag gaat het bij IDHEM ook vooral over arbeid-gerelateerde issues; zijdelings komen wel opvoedkwesties aan de orde.

Contacten met jeugdinstanties en organisaties als het Bulgaars centrum, IBR en IDHEM zijn er op aanvraag van een gezin of de instelling. Polen hebben soms

Poolse ouders met kinderen bij een voorlichtingsbijeenkomst in Meterik, Limburg.

Foto: Koen Verheijden/Hollandse Hoogte

eigen crèches, bestaande uit Poolse moeders die kinderen opvangen. Daarnaast zijn er Poolse scholen, en vinden er in Den Haag diverse activiteiten plaats met CJG's en scholen. Het Bulgaars centrum heeft een open zelfhulpgroep waar ook opvoedingsvragen besproken worden. In Bulgarije zelf werkt het op dezelfde manier: mensen komen bij elkaar in groepen om dingen te bespreken. Voor Roemeense kinderen zijn er geen jeugdzorgprojecten. Wel organiseert de Roemeense ambassade activiteiten, zoals een kinderdag met muziek.

In Noord-Limburg bereikt het Service Point Meterik een grote groep Polen. Hun vragen gaan vooral over huisvesting, werk, inkomen, onderwijs, registratie en contact met instanties. Daarnaast zijn er af en toe vragen over de opvoeding van de kinderen.

Samen met zelforganisaties

Instellingen proberen door samen te werken met migrantenzelforganisaties de aansluiting bij de doelgroep te bevorderen. Enige voorbeelden. IDHEM heeft vorig jaar op een Poolse school samen met het CJG twee voorlichtingsbijeenkomsten gehouden. Mensen kregen in het Pools informatie over wat het CJG voor kind en ouders kan doen. Daarnaast heeft het CJG een Poolse folder beschikbaar over zijn aanbod. De arts van het consultatiebureau van het Laakkwartier spreekt Pools. Ook zijn de Poolse gezinnen uit Spoorwijk en Laak in 2013 op het CJG

uitgenodigd voor een informatiebijeenkomst in de eigen taal. (Voor Roemenen en Bulgaren zijn dergelijke bijeenkomsten er niet.) Verder huist de club 'Vrolijke Moeders' (Den Haag) in twee CJG-locaties. Hoewel men openstaat voor alle doelgroepen is deze club, door het veelvuldige gebruik van de Poolse taal, voornamelijk op Polen gericht.

Den Haag: in gesprek met CJG's

De gemeente Den Haag wil ernaartoe dat mensen zo vroeg mogelijk ondersteuning krijgen, en dat de instellingen in staat zijn EU-migranten adequaat van hulp en informatie te voorzien. Hierover is de gemeente in gesprek met de CJG's. Bij beide partijen is er nog onduidelijkheid over de hulp aan mensen die niet geregistreerd staan. Wie kunnen er aanspraak maken op CJG-ondersteuning? En in de gevallen dat doorverwijzing naar specialistische hulp nodig is? Om doorverwezen te worden naar de GGZ, moeten gezinnen wél een ziektekostenverzekering hebben. Het komt nu voor dat niet-geregistreeerde migranten worden weggestuurd door het CJG.

Rotterdam: Polen- en Bulgarenvoorlichters

De Rotterdamse inzet is om contact te krijgen én te houden met EU-arbeidsmigranten. Hiervoor zijn Polen- en Bulgarenvoorlichters werkzaam in de wijken. Zij maken de migranten wegwijs in het werken en wonen in Rotterdam. Ze geven voorlichting over rechten en plichten, de werkwijze van instanties en instellingen, over taal en onderwijs. Op verschillende locaties zijn er inloopsprekuren door Bulgaars en Pools sprekende medewerkers van de gemeente. Veel vragen gaan over huisvestingsproblemen, schulden, werk, onderwijs, taal, belastingen en registratie, maar ook over (jeugd)zorg. De gemeente stimuleert en ondersteunt wel zelforganisaties. Voor Bulgaren zijn er twee stichtingen actief die samenwerken met het programma 'EU Arbeidsmigranten'. De uitdaging is om de verschillende Bulgaarse stichtingen tot een krachtenbundeling te brengen; deze groep is namelijk versplinterd vanwege verschillende etnische minderheden.

Noord-Limburg: Participatiecontract

In Noord-Limburg werken tien gemeenten en diverse instellingen samen in een regionale werkgroep. Naast arbeid en wonen, is de zorg voor jeugd een steeds belangrijker thema. In het overleg participeren onder meer welzijnsorganisatie Synthese, de GGD en ARKA. Onlangs is het 'Participatiecontract regio Noord-Limburg' van start gegaan. Daarbij worden vanuit de gemeenten bijeenkomsten georganiseerd om arbeidsmigranten bewust te maken van wat Nederland als ontvangende samenleving biedt én verwacht.

Graad van zelforganisatie

Vanuit de Poolse gemeenschap is er in Rotterdam geen enkele stichting of platform actief. Om de graad van zelforganisatie te verhogen, wordt gebruikgemaakt van de Kenniscentra Diversiteit en Emancipatie. Deze leiden sleutelpersonen uit de gemeenschap op in zelforganisatie-structuren. In Delfshaven en deelgemeente Noord is een Poolse voorlichter actief. In deelgemeente Feijenoord organiseert het wijkpastoraat spreekuren en voorlichting voor Bulgaren. Inmiddels is hier een stichting voor Bulgaren actief én er is een stichting in oprichting. Ook in Charlois is vanuit de deelgemeente een Poolse voorlichter actief, en er wordt met stichting Dock samengewerkt om Bulgaren in de Tarwewijk te benaderen en te informeren.

Poolse winkel in Utrecht.

Foto: Hans Bellaart

6 Naar een beter bereik: risico's, obstakels en praktisch advies

Gezinnen uit Polen, Roemenië en Bulgarije maken nauwelijks gebruik van de formele opvoedingsondersteuning in Nederland. Toch zou dat, gezien de specifieke risicofactoren, heel goed zijn. Hoe komen gemeenten en instellingen tot een beter bereik onder deze migranten? In dit slothoofdstuk belichten we nog eens kort de risico's en barrières, en geven praktische adviezen voor een betere aansluiting en effectievere ondersteuning.

Opvoedingsrisico's door de migratie

Migratie brengt vaak risico's met zich mee bij de opvoeding van migrantenkinderen in Nederland. Ook bij EU-arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa is dat het geval. Maar dat geldt uiteraard lang niet voor alle gezinnen. Ouders die zich instellen op blijvende vestiging in Nederland en een goede opleiding hebben, ervaren doorgaans geen grote problemen met de opvoeding. Laagopgeleide ouders echter – met name bij Bulgaren, Roma en niet-geregistreerde migranten – kampen vaak wel degelijk met specifieke opvoedingskwesaties, die om extra aandacht vanuit het gemeentelijk jeugdbeleid vragen.

We noemen hier de meest zorgwekkende risicofactoren die met de migratie samenhangen.

- **NIET-GEREGISTREERD ZIJN**
Gezinnen die niet geregistreerd zijn in de GBA, blijven veelal onzichtbaar – ook voor opvoedingsondersteuning. Dat is des te ernstiger omdat juist in deze gezinnen, met laagopgeleide ouders, vaak veel verschillende problemen spelen en sprake is van een onveilige, instabiele opvoedingssituatie. De omvang van deze groep is niet goed duidelijk, maar signalen van gemeenten en onderzoek wijzen erop dat we het aantal niet mogen onderschatten.
- **GEBREKKIGE TAALBEHEERSING**
Als ouders lang het idee houden dat het verblijf in Nederland maar tijdelijk is, is de motivatie om de taal te leren klein. Dat brengt risico's met zich mee: de ouders kunnen hun kinderen dan niet optimaal begeleiden en

Nederlandse les voor Poolse migranten in Zeewolde.

Foto: Sabine Joosten/Hollandse Hoogte

ondersteunen. Ook de communicatie met professionals (school en andere instellingen) en met hun omgeving verloopt dan moeizaam.

- **PSYCHOSOCIALE PROBLEMEN**

Kinderen die op latere leeftijd (10-16 jaar) naar Nederland worden gehaald, moeten hier een nieuwe start maken in het onderwijs en het sociale leven. Daardoor raken ze gefrustreerd en komt de relatie met de ouders onder druk te staan. Ook zijn ouders met multi-problematiek (armoede, woonproblemen, et cetera) minder goed in staat hun kinderen op te voeden. Dit kan leiden tot psychische problemen en, bijvoorbeeld, ongewenst gedrag en middelengebruik.

- **WEINIG GEBRUIK VAN VOORZIENINGEN**

Veel ouders uit Polen, Roemenië en Bulgarije weten de weg naar opvoedingsondersteuning en andere hulp niet goed te vinden. Ook zijn er drempels door taalproblemen en wantrouwen jegens formele instellingen. Het risico is dat opvoedproblemen hierdoor onnodig escaleren en pas in een laat stadium gedetecteerd worden.

- **LATE INSTROOM ONDERWIJS**

In het voortgezet onderwijs is er een probleem met jongeren die op latere leeftijd naar Nederland komen. Zij raken gedemotiveerd door de lange tijd dat zij in schakelklassen Nederlands moeten leren. En: daardoor kunnen zij ook niet op hun eigenlijke niveau een diploma halen. Dit alles leidt, soms ook in combinatie met te weinig ouderbetrokkenheid (vooral bij Bulgaarse ouders), tot relatief veel schoolverzuim en voortijdige uitval.

- **SLECHTE WOONSITUATIE**

Om geld te besparen, wonen nogal wat migrantengezinnen met (te) veel mensen in één ruimte. Door het gebrek aan privacy ontstaan er spanningen, is er onrust en rumoer, gaan kinderen laat slapen en komen zij 's morgens moe op school. Wat uiteraard niet goed is voor hun leerprestaties. In Noord-Limburg en op de Veluwe wonen Poolse gezinnen soms nog in stacaravans en vakantiehuisjes. Voor de kinderen is die kleine woonruimte vervelend en soms ook ongezond, bijvoorbeeld door gebrekkige ventilatie.

- **TE VEEL WERK OF GEEN WERK**

Bij laagopgeleide ouders die lange dagen in zware arbeid maken, dreigt het werk boven het belang van de kinderen te gaan. Maar ook gebrek aan werk kan de opvoeding negatief beïnvloeden: door armoede kan men dan geen gebruikmaken van sport, kinderopvang, huiswerkbegeleiding of hulpvormen waarvoor een eigen bijdrage wordt gevraagd. Door geldgebrek en onwetendheid hebben relatief veel migranten geen zorgverzekering.

- **NEGATIEVE BEELDVORMING**

Een deel van de migrantenouders heeft het gevoel als tweederangsburger behandeld te worden. In het contact met professionals kan dit meespelen. Uiteraard is een groot deel van de respondenten zeer te spreken over het leven in Nederland, maar het gevoel er helemaal bij te horen is er lang niet altijd. Voor ouders is het ook nog een uitdaging om hun kinderen met het negatieve imago om te leren gaan.

De ondersteuning: bereik en kwaliteit

Dat gezinnen uit Polen, Roemenië en Bulgarije – ondanks de risico's – nauwelijks gebruikmaken van opvoedingsondersteuning, heeft meerdere oorzaken. Aan de ene kant zijn er drempels en obstakels die (meestal ongewild en onbedoeld) vanuit de migranten zelf ontstaan. En aan de andere kant zijn de instellingen en het lokale beleid (eveneens: ongewild en onbedoeld) debet aan het slechte bereik.

Op diverse punten is er geen goede aansluiting bij (de leefwereld van) Midden- en Oost-Europese gezinnen.

We zetten de belangrijkste barrières en knelpunten aan beide zijden onder elkaar.

- **ONBEKENDHEID, ANGST, SCHAAMTE EN TWIJFELS**
Poolse, Roemeense en Bulgaarse ouders zullen in het algemeen niet snel uit zichzelf opvoedingsondersteuning zoeken. De belangrijkste redenen: onbekendheid met de mogelijkheden, onzekerheid doordat ze het Nederlands niet (goed) beheersen, angst voor de jeugdbescherming, schaamte over vermeend falen, twijfels of de hulp wel aansluit bij hun achtergrond.
- **BUITEN BEELD OF NIET GEHOLPEN**
Gezinnen die niet in de GBA geregistreerd staan, blijven relatief vaak en lang buiten beeld. Dit terwijl de risico's bij deze gezinnen, door de multi-problematiek van laagopgeleide ouders, juist het grootst zijn. Als deze gezinnen wél in beeld komen van jeugdinstanties worden zij soms niet geholpen omdat men – ten onrechte – denkt dat mensen zonder verblijfstitel geen recht hebben op zorg.
- **INTERMEDIARIS ONDERBENUT EN OVERBELAST**
Zelforganisaties, sleutelpersonen en andere intermediairs kunnen een belangrijke brugfunctie vervullen tussen de gezinnen en de Nederlandse samenleving. Zij worden echter niet overal (voldoende) erkend en gefaciliteerd door de gemeente. Ook raken ze vaak overbelast door de veelheid van vragen die op hen afkomt. Mede hierdoor geeft men prioriteit aan vragen over werk, wonen, verzekeringen, gezondheid en school, en is er nog te weinig aandacht voor vragen over opvoeding en opvoedingsondersteuning.
- **GEEN SPECIFIEKE KENNIS EN AANDACHT**
Professionals zijn over het algemeen nog weinig voorbereid op het bereiken van deze EU-migranten, en onbekend met de specifieke omstandigheden en risicofactoren. Slechts een enkeling bij de reguliere instanties is goed op de hoogte van wat er speelt bij gezinnen uit Midden- en Oost-Europa. Instellingen kennen binnen het algemene beleid ook geen aparte benadering om deze gezinnen vroegtijdig te bereiken en effectief met de bijzondere factoren om te gaan.
- **AMPER VOORLICHTING IN EIGEN TAAL**
Poolse, Roemeense en Bulgaarse ouders hebben veel behoefte aan voorlich-

ting in de eigen taal: over het schoolsysteem, extra begeleiding en de mogelijkheden van opvoedingsondersteuning. Afgezien van enkele incidentele initiatieven gebeurt er echter nauwelijks iets op dat gebied, in elk geval niet in de drie onderzochte regio's. Overigens geven ook de zelforganisaties niet veel voorlichting over hulp bij opvoeding; zoals gezegd krijgen andere zaken hier méér prioriteit.

- **GEEN SAMENWERKING MET INTERMEDIARIS**

Samenwerking tussen jeugdinstanties en intermediairs, die het bereik aantoonbaar kan verbeteren, is nog nauwelijks ontwikkeld. In Den Haag zijn wel zelforganisaties die enigszins aansluiten bij het CJG en andere jeugdinstanties. Ook vervult daar een intermediair in het voortgezet onderwijs een belangrijke rol – maar dat is slechts op één school.

- **NIET STANDAARD OP HUISBEZOEK**

Het lijkt verstandig om gezinnen uit Midden- en Oost-Europa die zich nieuw in een gemeente vestigen, meteen te benaderen. In de onderzochte regio's kennen de instanties echter geen speciale benadering van die gezinnen. In sommige gemeenten, zoals Den Haag, gaat wel iemand van het consultatiebureau standaard bij gezinnen met 0-4 jarige kinderen op huisbezoek. Bij vestiging van gezinnen met 4-18 jarige kinderen is dit echter niet het geval, terwijl in die leeftijdscategorie nu juist de meeste problemen te verwachten zijn.

- **WEINIG CONTACT BETROKKEN AMBTENAREN**

Het huidige beleid van gemeenten is dat algemene maatregelen afdoende moeten zijn om iedereen goed te bedienen. Binnen het jeugdbeleid en de transitie en transformatie zijn er geen specifieke accenten om EU-migranten-gezinnen effectief te bereiken en te ondersteunen. Gemeenten verwachten dat – na de transitie – jeugdteams en sociale wijkteams zich vanzelf sneller zullen aanpassen aan de veranderende populatie in de wijk. Er lijkt echter weinig contact te zijn tussen enerzijds gemeenteambtenaren die zich bezighouden met EU-arbeidsmigranten, en anderzijds ambtenaren die zich wijden aan jeugdbeleid, transitie en transformatie. Als gemeenten niet expliciet gewezen worden op de gebrekkige toegankelijkheid van de opvoedingsondersteuning voor deze gezinnen, valt niet te verwachten dat zij het jeugdbeleid in de toekomst uit zichzelf zullen monitoren op dit thema. Gemeenten zouden er goed aan doen om jeugdteams te vragen naar het bereik, hun interne competenties en de samenwerking met intermediairs.

Tien adviezen: geënt en gericht op de praktijk

De centrale vraag van onze verkenning was: wat is binnen de transitie van het lokale jeugdbeleid nodig om de opvoedingsondersteuning en hulp aan gezinnen uit Midden- en Oost-Europa zo goed mogelijk te laten aansluiten op deze doelgroep, en zo effectief mogelijk te laten zijn?

Voor die optimalisering geven we gemeenten en hun instellingen de volgende adviezen.

1 Roep alle betrokken partijen bij elkaar

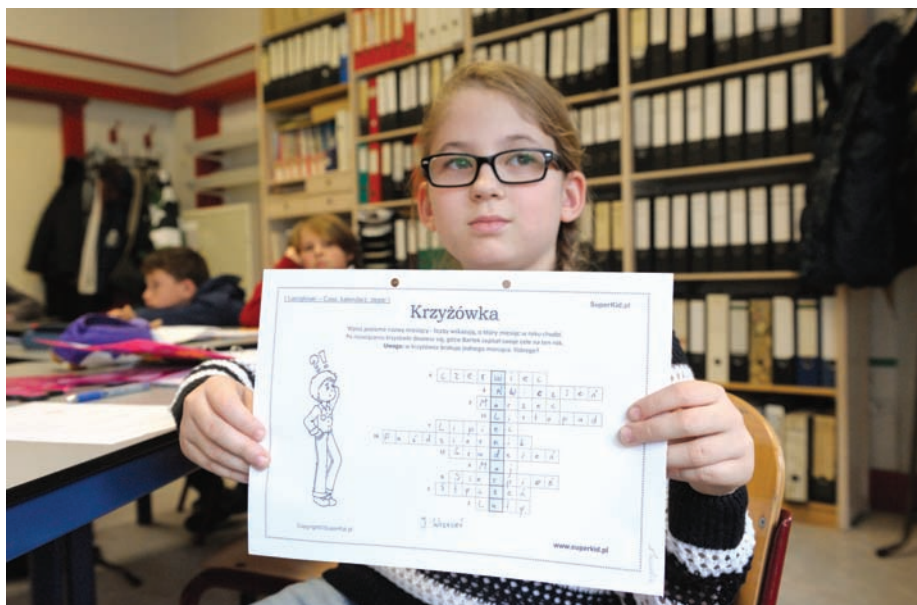
Telt uw gemeente relatief veel EU-arbeidsmigranten, organiseer dan een bijeenkomst voor alle betrokken ambtenaren: degenen die zich specifiek met die migranten bezighouden én degenen die bezig zijn met de transitie en transformatie in het jeugdbeleid. Nodig hierbij ook intermediairs/zelforganisaties uit, alsmede vertegenwoordigers van opvoedingsondersteuning scholen, jeugdteams en het CJG. Bespreek op deze bijeenkomst in elk geval de onderstaande negen adviezen: wat gaan de partijen er samen aan doen om bereik en kwaliteit voor gezinnen uit Midden- en Oost-Europa te verbeteren?

2 Vergroot de kennis over risicofactoren

Zorg dat alle betrokkenen, binnen de gemeenteorganisatie zelf en in het werkveld, goed op de hoogte zijn van de specifieke, migratie-gerelateerde factoren die opvoedingsrisico's met zich meebrengen. (Zie de opsomming aan het begin van dit hoofdstuk, en de uitgebreide versie in hoofdstuk 4). Probeer ook meer aandacht te krijgen voor de specifieke opvoedingsrisico's, zodat er binnen de algemene kaders van de 'zorg voor jeugd' accenten gelegd worden om 'moeilijker bereikbare groepen' effectief te bereiken en te ondersteunen.

3 Eis vroegtijdige hulp voor alle gezinnen

Stel als gemeente de eis aan de nieuwe jeugdteams dat alle gezinnen, ook gezinnen van EU-migranten, zo vroeg mogelijk ondersteuning krijgen als dat nodig is. Verlang ook dat de jeugdteams in staat zijn om alle gezinnen (dus ook de groep EU-migranten) adequaat van hulp en informatie te voorzien. Vraag naar de bereikstrategie, de competenties binnen het team en hoe zij samenwerken met informele netwerken en zelforganisaties. Monitor de output van de jeugdteams in relatie tot de specifieke aandachtspunten en risicofactoren in het werkgebied.

Meisje op de Poolse school in Amsterdam.

Foto: Mladen Pikulic/Fotland

4 Licht ouders al bij de schoolintake voor

Informeer als school individuele gezinnen al bij het aanmeldingsgesprek (regulier onderwijs of schakelklassen) over het school-zorgsysteem en de mogelijkheden voor ondersteuning.

Laat weten dat de school (leerkracht/mentor) openstaat voor vragen over opvoeding en kan helpen bij het zoeken naar opvoedingsondersteuning, mocht dat nodig zijn. Voor ouders uit Polen, Roemenië en Bulgarije is een advies van de school niet alleen acceptabel, ze hechten er ook veel belang aan.

5 Geef ook groepsgewijze voorlichting

Ook groepsgewijze voorlichting vanuit het onderwijs over het school-zorgsysteem en de mogelijkheden voor opvoedingsondersteuning, kan heel effectief zijn. Organiseer die in samenwerking met Zorg Advies Teams, opvoedingsondersteuners en intermediairs uit de eigen groepen. Besteed bij de bijeenkomsten expliciet aandacht aan de drempels die ouders ervaren, zoals angst voor betutteling en een ongenueanceerd beeld van jeugdbeschermingsmaatregelen. De door FORUM ontwikkelde module voor de Ouderacademie 'Opvoeden doen we samen' kan daarbij

behulpzaam zijn. Door samen te werken met sleutelpersonen, kunnen voorlichtingsbijeenkomsten en cursussen voor een deel in de eigen taal worden gegeven.

6 Maak leerlingenzorg in het vo tot prioriteit

Stimuleer als gemeente dat op concentratiescholen (met schakelklassen, of relatief veel leerlingen uit Midden- en Oost-Europa) intermediairs of sleutelpersonen gaan werken. Zij kunnen helpen met het vroegtijdig signaleren van problemen bij scholieren, samenwerken met schoolmaatschappelijk werkers en vroegtijdige ondersteuning op gang krijgen door contact met ouders te leggen. Het gaat immers niet alleen om de problemen van de leerling zelf, maar ook om de relatie met de ouders. Voor het aanpakken van de problemen zijn de ouders onmisbaar.

7 Benut de brugfunctie van intermediairs

Faciliteer vanuit de gemeente zelforganisaties, sleutelpersonen en intermediairs, zodat zij een brugfunctie kunnen vervullen voor de gezinnen. Stimuleer voorlichting over opvoeding en het vormen van gespreksgroepen voor ouders. Bevorder de samenwerking tussen migrantenorganisaties enerzijds en scholen, jeugdteams en het CJG anderzijds. Vaak kan met een kleine subsidie en met vrijwilligersvergoedingen al veel nuttig werk verzet worden.

8 Bepaal de omgang met niet-geregistreerden

Maak als gemeente de jeugdinstellingen duidelijk hoe zij behoren om te gaan met niet-geregistreerde gezinnen. Wijs de instellingen erop dat krachtens de nieuwe Jeugdwet de gemeente verantwoordelijk is voor opvoedingsondersteuning van 'vreemdelingen die geen rechtmatig verblijf in Nederland hebben en die de leeftijd van achttien jaar nog niet hebben bereikt'. Ofwel: de reguliere jeugdteams moeten kinderen van EU-migranten helpen, ook al zijn zij niet geregistreerd. Zet deze eis kracht bij door te benadrukken dat dit bedoeld is om te voorkomen dat deze gezinnen marginaliseren.

9 Bied wel-/niet-geregistreerden dezelfde zorg

Hanteer bij het aanbieden van zorg geen onderscheid tussen geregistreerden en niet-geregistreerden. Waar nodig kunnen niet-geregistreerde gezinnen bereikt worden via kinderdagverblijven, schakelklassen, scholen, zelforganisaties en het informele circuit. Wanneer er signalen zijn dat er hulp nodig is, maak dan duidelijk dat niet-geregistreerde gezinnen wel recht hebben op (kosteloze) opvoedingsondersteuning.

10 Leg als JGZ altijd een huisbezoek af

Ga als jeugdgezondheidszorg standaard op huisbezoek wanneer een gezin uit Midden- en Oost-Europa zich vestigt in een gemeente. Doe dit niet alleen bij gezinnen met kinderen tot 4 jaar, maar ook bij die met oudere kinderen. Zo'n 'automatisch' bezoek is mogelijk als de JGZ een signaal (van inschrijving) krijgt vanuit de GBA of vanuit het onderwijs (bij niet-GBA-geregistreerden). De gemeente zou een afspraak moeten maken met scholen: meld alle kinderen die als zij-instromer op latere leeftijd in het onderwijs komen, standaard aan bij de JGZ. Het is het beste om het huisbezoek schriftelijk aan te kondigen, in een taal die begrijpelijk is voor het gezin. Neem voor het bezoek ruim de tijd: om vertrouwen te winnen, een indruk te krijgen van het gezin (en eventuele risicofactoren), de ouders duidelijk te informeren over het ondersteuningsaanbod, en om te vertellen bij wie het gezin terecht kan met vragen.

Poolse kinderboeken in winkel in Weert.

FOTO: Rekha Ramsaran

Bijlage 1

Informatie over relevante organisaties

Den Haag

■ STICHTING IDHEM, STICHTING DEN HAAG & MIDDEN-EUROPA

IDHEM is een stichting in Den Haag voor EU-migranten, maar ook voor Haagse maatschappelijke instellingen die steeds vaker met deze doelgroep te maken krijgen. Dankzij jarenlange ervaring kan IDHEM de Haagse EU-migranten ondersteunen bij het zelfredzamer worden en hun integratie in de stad.

Ook heeft zij een adviserende functie in het doorgeven van haar expertise aan gemeentelijke diensten en instellingen. Voor medewerkers, spreekuren en de informatielijn voor migranten: zie website van IDHEM.

- Torenstraat 172, 2513 BW Den Haag, tel.: (070) 365 81 83, e-mail: info@idhem.nl , www.idhem.nl

■ BULGAARS CENTRUM

Het Bulgaars centrum heeft tot doel de integratie van Bulgaarse migranten in de Nederlandse samenleving te bevorderen. Daarnaast richt het zich op het in stand houden en promoten van de Bulgaarse taal en cultuur, en het stimuleren van contacten tussen de Bulgaarse gemeenschappen en de andere bevolkingsgroepen in Nederland.

- Zieken 103, 2515 SB Den Haag, tel.: 06 84 34 04 04, www.bgcentrum.nl

■ IBR, INFORMATIECENTRUM VOOR BULGAREN EN ROEMENEN

Inwoners uit Bulgarije en Roemenië kunnen bij IBR Den Haag onder meer terecht met vragen op het gebied van werken, wonen, inburgering en gezondheid. Het informatiecentrum verzorgt voorlichting en advies aan Bulgaren en Roemenen die nieuw zijn in Nederland én aan hen die al in Nederland wonen en werken. De voorlichting wordt gegeven door speciaal hiervoor opgeleide consultants, die niet alleen Nederlands maar ook Bulgaars of Roemeens spreken.

- Loket 26, Spui 70, 2511 BT Den Haag, e-mail: info@ibrdenhaag.nl , www.ibrdenhaag.nl

■ STICHTING NEDERLAND-ROEMENIË

De Stichting Nederland-Roemenië wil bijdragen aan een nauwere samenwerking tussen de Europese samenlevingen, en beoogt het Europese integratieproces te

ondersteunen. De stichting bevordert een actieve en betrokken houding van het grote publiek in het algemeen en van doelgroepen – vooral jongeren – in het bijzonder.

- www.netherlandsromania.eu

■ STICHTING DE HEILIGE AARTSENGEL MICHAEL

De stichting heeft onder meer het ondersteunen van (activiteiten van) de Bulgaars Orthodoxe kerk in Nederland tot doel.

- Bakkerstraat 57-A, 2513 TJ Den Haag

■ POOLSE STICHTING 'CENTRUM OSIEDLOWE', MOERWIJK

Deze stichting geeft informatie en voorlichting aan Polen en andere arbeidsmigranten. De stichting organiseert activiteiten, verzorgt Poolse en Nederlandse les en godsdienstonderwijs voor kinderen.

- Van Zeggelenlaan 76, 2515 MV Den Haag,
Joanna Karecka, tel.: 06 85 46 28 88, Carlos Lira, tel.: 06 45 80 42 50

■ GEMEENTE DEN HAAG

Voor voorlichting aan EU-arbeidsmigranten verwijst de gemeente door naar stichting IDHEM en IBR. Informatie voor migranten is te vinden via de website van de gemeente.

- www.denhaag.nl/integratie

Rotterdam

■ GEMEENTE ROTTERDAM

Medewerkers van de gemeente geven in diverse wijken voorlichting en informatie aan arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa.

- Programma EU Arbeidsmigranten, Ewelina Michalak,
e-mail: ea.michalak@rotterdam.nl ,
tel.: 06 10 83 62 82
- Programma EU Arbeidsmigranten, Igor Milovanovi , regisseur EU Arbeidsmigranten Voorlichting en Outreachment,
e-mail: i.milovanovic@rotterdam.nl , tel.: 06 57 25 70 98
- Maatschappelijke Ontwikkeling, Afdeling Jeugd, Team Gezondheid en Hulp,
Hans van Brenkelen, Beleidsadviseur, tel.: 06 51 62 12 83, www.rotterdam.nl

■ KENNISCENTRUM DIVERSITEIT

Het Rotterdams Kenniscentrum Diversiteit beoogt inwoners en organisaties in de stad op innovatieve wijze met elkaar te verbinden, en de mogelijkheden te bieden om hun talenten te ontwikkelen en optimaal in te zetten voor de samenleving.

- Grotekerkplein 5, 3011 GC Rotterdam, tel.: (010) 303 10 20,
e-mail: info@diversiteitrotterdam.nl , www.diversiteitrotterdam.nl

Noord-Limburg

■ BRUKSKE MOOI ANDERS, VENRAY

Het Ondernemend Gezelschap Brukske (OGB) wordt gevormd door organisaties die graag willen dat Brukske een prettige wijk is: prettig om in te wonen én prettig om in te werken. Men wil zaken in de wijk verbeteren, maar men kan en wil dit niet alleen: het lukt het beste als organisaties en bewoners samenwerken.

- Kiosk 98/99, 5802 NT Venray, tel.: (0478) 55 46 00,
e-mail: info@brukskemooianders.nl, www.brukskemooianders.nl

■ PAROCHIE H. FAUSTYNA KOWALSKA

Poolse Rooms-Katholieke Parochie in Metrik

- Pastoor: B. Malys, Schadijkerweg 2, 5964 NB Meterik, tel.: (077) 398 86 00

■ SERVICEPOINT METERIK

Polen kunnen hier terecht voor informatie. Verder worden er regelmatig informatiebijeenkomsten georganiseerd. Er is ook een winkel met Poolse producten. Het servicepunt is opgericht door onder andere de gemeente Horst aan de Maas, de provincie Limburg, een verzekeraar en een uitzendbureau.

- St. Jansstraat 2, 5964 AC Meterik, tel.: (077) 397 14 46,
e-mail: info@servicepointmeterik.nl

■ STICHTING ARKA

De Stichting ARKA is vanaf 2006 actief met als voornaamste doel: de Poolse migranten te ondersteunen bij sociaal-culturele activiteiten. Daarnaast beoogt de stichting een netwerk tussen Poolse (arbeids)migrantinnen in de Nederlandse samenleving te organiseren en faciliteren. ARKA organiseert regelmatig voorlichtingsbijeenkomsten en culturele activiteiten. De opkomst varieert van 30 tot 150 deelnemers, voornamelijk afkomstig uit Noord- en Midden-Limburg en Zuidoost-Brabant.

- Venloseweg 69, 5961 JB Horst, tel.: (077) 398 34 81,
e-mail: p.vanmelik@home.nl

Landelijk

■ STICHTING BARKA

Barka geeft ondersteuning aan Polen, Roemenen, Bulgaren en andere migranten uit Midden- of Oost-Europa. De stichting is in veel steden in Nederland actief. Ze

heeft onder meer een ‘Reconnection’-programma om thuislozen weer in contact te brengen met hun land van herkomst. De contactpersonen per gemeente vindt u op de website.

- Lijsterstraat 16, 3514 TD Utrecht, e-mail: office@barkanl.org, www.barkanl.org ,
- tel.: (030) 268 92 42 of tel.: 06 52 83 29 88. Projectcoördinator: Magdalena Chwarścianek, e-mail: magdalena.chwarścianek@barka.org.pl

Ambassades

BULGAARSE AMBASSADE

- Duinroosweg 9, 2597 KJ Den Haag, tel.: (070) 350 30 51, e-mail: Embassy.Hague@mfa.bg , www.mfa.bg

POOLSE AMBASSADE

- Alexanderstraat 25, 2514 JM Den Haag, tel.: (070) 799 01 00, www.polamb.nl

ROEMEENSE AMBASSADE

- Catsheuvel 55, 2517 KA Den Haag, tel.: (070) 354 37 96, e-mail: roembnl@xs4all.nl , www.haga.mae.ro

Nuttige websites

- <http://polonia.nl> – Website van de Poolse gemeenschap in Nederland
- www.flexwonenarbeidsmigranten.nl – Site van expertisecentrum flexwonen, veel up-to-date info
- <http://www.pnkvn.nl> – De PNKV is in 1980 opgericht als PKV (Poolse Culturele Vereniging) door een aantal in Nederland wonende Polen. Op de website is veel informatie te vinden, onder meer een lijst met gegevens over Poolse organisaties in Nederland.
- <http://www.lize.nl> – Stichting Lize verzamelt en ontsluit relevante kennis en expertise met betrekking tot Europese migranten in Nederland, en stelt deze informatie beschikbaar aan organisaties en instellingen die betrokken zijn bij Europese migratie en Europese migranten.
- <http://www.migrada.nl> – Arbeidsmigranten informatiesysteem; een deel is ook gericht op het migrerende gezin.
- <http://www.vpno.nl> – Vereniging van Pools Nederlandse Ondernemingen
- <http://www.mojaniderlandia.pl> – Poolstalige website voor Polen in Nederland

Bijlage 2

Geraadpleegde literatuur

- Boom, J. de, Weltevrede, A., Rezai, S., & Engbersen, G. (2008). *Oost-Europeanen in Nederland: Een verkenning van de maatschappelijke positie van migranten uit Oost-Europa en uit voormalig Joegoslavië*. Rotterdam: RISBO, Contractresearch B.V./ Erasmus Universiteit.
- Bureau Discriminatiezaken (2011). *Discriminatie van MOE-landers, Factsheet MOE-landers*, Bureau Discriminatiezaken Hollands Midden en Haaglanden, Factsheet 2011/4.
- Dagevos J. (e.a.) (2011). *Poolse migranten: De positie van Polen die vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Distelbrink, M. e.a. (2012). *Ouderschap versterken. Literatuurstudie over opvoeding in migrantengezinnen en de relatie met preventieve voorzieningen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Engbersen, G., M. Ilios, A. Leerkes, E. Snel & R. van der Meij (2011). *Arbeidsmigratie in vieren: Bulgaren en Roemenen vergeleken met Polen*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool (2012). *Gevangen in onmacht. Professionals en hun relatie met MOE-landers*. Congresnotitie.
- FORUM (2010). *Nieuwkomers uit Midden- en Oost-Europa op Nederlandse basisscholen II: Een herhaalde verkenning (2009/2010)*. Utrecht: FORUM
- FORUM (2011). *Roemenen in Nederland*.
- FORUM (2013). *Polen in Nederlandse gemeenten. Hun behoeften en het gemeentelijk beleid*.
- FORUM (2013a). *Bulgaren en Roemen in Nederland. Juridische en beleidsmatige aspecten*.
- FORUM (2013b). Verslag FORUM-bijeenkomst 20 november 2013 'Samenwerking tussen het onderwijs en ouders uit Midden- en Oost-Europa'.
- Gemeente Den Haag (2011). *Gebruik voorzieningen door Midden- en Oost-Europese kinderen in Den Haag*.
- Gemeente Den Haag (2013). *Voortgangsrapportage 2012-2013 EU arbeidsmigratie*.
- Gemeente Rotterdam (2014). *De Uitvoeringsagenda 2013-2014 EU arbeidsmigratie*.

- Gemeente Rotterdam (2014a). *Monitor Programma EU Arbeidsmigratie 2013, vastgesteld door B&W gemeente Rotterdam d.d. 11 februari 2014*. p. 9.
- Heijden, P. G.M. van der, M. Cruyff, G. van Gils (2013). *Aantallen geregistreerde en niet-geregistreerde burgers uit MOE-landen die in Nederland verblijven; Rapportage schattingen 2009 en 2010* (BOA).
- Jorna, P. (2013). Roma-migratie in Europa vanuit Nederlands perspectief. In: *Justitiële verkenningen*, jrg. 39, nr. 6.
- Korf, D.J. (2009). *Polen in Nederland*. Onderzoek in opdracht van FORUM, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling. Rotterdam: Uitgeverij Ger Guijs.
- Lopez Rodriguez, M. (2005). *Capital, identities and strategies for success: Explorations of the perspectives of East-European migrant mothers on their children's education in the UK* (Dissertation).
- Moskal, M. (2010). *Polish Migrant Children's Experiences of Schooling and Home School Relations in Scotland*. Centre for Educational Sociology.
- Nesteruk, O. & Marks, L.D. (2011). 'Parenting in immigration: Experiences of mothers and fathers from Eastern Europe Raising Children in the United States'. *Journal of comparative family studies*, 42(6), 809-827.
- Nicolaas, H. (2011). *CBS Gezinscijfers. Bevolkingstrends, 1e kwartaal 2011*, CBS.
- Nijhoff, K. (2013). *Vele stemmen, een ander geluid. Poolse migranten in Den Haag*.
- Offergelt, K. en H. van Bommel (2014). 'Alleen thuis en buiten beeld'. In: *Tijdschrift Phaxx*, nr.2.14. Utrecht: Pharos.
- Provincie Limburg (2013). *Strategische Kadernotitie Arbeidsmigratie*. Provincie Limburg, mei 2013.
- Robila, Mihaela (2010). *Eastern European Immigrant Families*. New York: Routledge.
- Ryan, L. (2010). 'Transnational Relations: Family Migration among recent Polish migrants in London'. *International Migration*, 49, 80-103.
- Sales, R., Ryan L., Lopez Rodriguez, M., & D'Angelo, A. (2008). *Polish Pupils in London Schools: Opportunities and challenges*. Middlesex University, Social Policy Research Centre.
- Stichting ARKA, Wonen Limburg en Synthese (2011). *Inventarisatie welzijn Poolse migranten*.
- Snel, E., S. van de Pol, J. Burgers, G. Engbersen, M. Ilies, R. van der Meij & K. Rusinovic (2011). *Arbeidsmigranten uit Polen, Roemenië en Bulgarije in Den Haag: Sociale leefsituatie, arbeidspositie en toekomstperspectief*. Den Haag: Nicis Institute.
- Snel, E., M. Faber en G. Engbersen (2013). De maatschappelijke positie van Midden- en Oost-Europese Arbeidsmigranten. In: *Justitiële verkenningen*, jrg. 39, nr. 6.

- SCP (2013). *Nieuw in Nederland. Het leven van recent gemigreerde Bulgaren en Polen.*
- Wonen Limburg (2012). *Huisvesting arbeidsmigranten en woonurgente groepen.* Beleidsnotitie Wonen Limburg.
- WRR (2012). *In betere banen. De toekomst van arbeidsmigratie in de Europese Unie.* (Hfst 6: Arbeidsmigratie en de implicaties voor integratiebeleid).

Colofon

Uitgave

FORUM – Instituut voor Multiculturele Vraagstukken
Postbus 201, 3500 AE Utrecht
Tel. (030) 297 43 21
www.forum.nl

Tekst

Hans Bellaart

Onderzoek en rapportage

Hans Bellaart (*projectleiding*)
Eke Gerritsma
Rekha Ramsaran

Tekstredactie

Frans van der Heijden, Castricum

Vormgeving en opmaak

Frits Nieste, Zaandam

Foto's

Marcel van den Bergh – Hollandse Hoogte (*omslag*)
Hans Bellaart – FORUM
Rekha Ramsaran – FORUM
Annet Hermans – FORUM
Mladen Pikulic – Fotoland
Koen Verheijden – Hollandse Hoogte
Marcel van den Bergh – Hollandse Hoogte
Ton Toemen – Hollandse Hoogte
Sabine Joosten – Hollandse Hoogte

Druk

ScanLaser, Zaandam

ISBN 978-90-5714-192-8

NUR 747, 854

FORUM vertaalt kennis van multiculturele vraagstukken in oplossingen. FORUM is een onafhankelijk kennisinstituut op het terrein van multiculturele vraagstukken vanuit het perspectief van de democratische rechtsstaat, sociale cohesie en gedeeld burgerschap. FORUM vergaart kennis op het brede terrein van integratie, stelt deze beschikbaar en zet de kennis om in praktisch toepasbare methoden en producten.

© 2014, FORUM, Instituut voor Multiculturele Vraagstukken

Opvoedingsondersteuning voor migranten uit Midden- en Oost-Europa

'Pools kind dreigt hier te ontsporen', kopte *de Volkskrant* op 23 september 2014. De aanleiding: uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt dat de omstandigheden waarin kinderen van migranten uit Midden- en Oost-Europa in Nederland opgroeien, soms verre van ideaal zijn. De geïnterviewde professionals constateren dat vooral tieners hierdoor het risico lopen om af te glijden.

FORUM deed parallel aan het SCP-onderzoek een verkenning. Naast professionals en sleutelpersonen werden hier ook ouders uit Polen, Roemenië en Bulgarije zélf om hun mening gevraagd. De kernvragen: wat zijn bij deze gezinnen de belangrijkste opvoedingskwesaties en risicofactoren? In hoeverre worden zij bereikt (of juist niet) door de instellingen voor opvoedingsondersteuning? En: wat is er nodig om dat bereik en de zorgkwaliteit te verbeteren?

In deze publicatie vindt u, naast antwoorden op bovenstaande vragen, praktische adviezen over hoe u in de gemeente het aanbod en de benadering optimaal kunt afstemmen op gezinnen uit Midden- en Oost-Europa.

